

Interesi djece s Downovim sindromom

Kamber, Petra

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:158:951216>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-13**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad
Interesi djece s Downovim sindromom

Petra Kamber

Zagreb, rujan, 2017.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad
Interesi djece s Downovim sindromom

Petra Kamber

Doc. dr. sc. Sanja Šimleša

Zagreb, rujan, 2017.

Izjava o autorstvu rada:

Potvrđujem da sam osobno napisala rad “*Interesi djece s Downovim sindromom*“ i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime: Petra Kamber

Mjesto i datum: Zagreb, rujan, 2017.

Zahvaljujem svojoj mentorici doc.dr.sc. Sanji Šimleši na pruženim savjetima i usmjeravanju prilikom pisanja ovog rada.

Kolegama iz zadnjeg reda zahvaljujem na smijehu i uspomenama.

N. zahvaljujem na dobroti.

Mojim dugogodišnjim prijateljima zahvaljujem na tome što su još uvijek moji prijatelji.

Obitelji zahvaljujem na ljubavi i potpori.

Interesi djece s Downovim sindromom

Petra Kamber

Doc. dr. sc. Sanja Šimleša

Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Odsjek za logopediju

Sažetak

Zbog teškoća u razvoju komunikacije, jezika i govora, djeca s Downovim sindromom (DS) česti su korisnici logopedskih terapija. Interesi su od kliničkog značaja u logopedskom radu jer utječu na oblikovanje i provedbu samih terapija. Također, oni atipični i suženi nalaze se među dijagnostičkim kriterijima za poremećaj iz spektra autizma. Kvalitativne i kvantitativne razlike tipičnih i atipičnih interesa još su nedovoljno istražene. Cilj ovog istraživanja bio je utvrditi sadržaj, širinu i intenzitet interesa prisutnih kod djece predškolske dobi s DS-om. Prvi problem uključivao je usporedbu interesa djece s DS-om i djece tipičnog razvoja, a drugi problem usporedbu interesa djece s DS-om s obzirom na spol. Korišteni upitnik čini 15 pitanja otvorenog i zatvorenog tipa koja se odnose na: navike korištenja elektroničkih uređaja, aktivnosti i igru, simbolizam, semantiku te atipična ponašanja. Upitnik su ispunjavali roditelji djece s DS-om, a uzorak je činilo 33 djece (19 dječaka i 14 djevojčica) u dobi od 2 do 6 godina. Interesi djece s DS-om nisu se pokazali atipičnima niti na jednoj ispitanjoj čestici, već su slični interesima djece tipičnog razvoja. Pronađene su statistički značajne razlike u interesima dječaka i djevojčica. Interesi dječaka češće uključuju spolno stereotipne igračke i aktivnosti kao što su prijevozna sredstva (autići, vlakčići, avioni i sl.), lopte te fizičke igre, dok su djevojčice veći intenzitet interesa imale za brojke i/ili slova te figurice iz crtića. Vidljivo je kako je prepričavanje prošlih događaja te priča i crtića često kod oba spola, no nešto više kod djevojčica. S druge strane, razgovore o prirodi (kako funkcioniraju stvari), životinjama, hrani i kuhanju, igrama i igračkama te prijevoznim sredstvima više vode dječaci. Unatoč nemogućnosti generalizacije dobivenih rezultata zbog malog uzorka i nekih metodoloških nedostataka, dobiveni podatci mogli bi biti od koristi u radu s predškolcima s DS-om. Potrebno je iskoristiti jake strane ove djece te im, kroz interesantan sadržaj, pružiti kontekst koji će poticati razvoj njihovih sposobnosti kako bi njihovo funkcioniranje u svakodnevnim situacijama bilo što uspješnije i neovisnije.

Ključne riječi: interesi djece predškolske dobi, Downov sindrom, spolne razlike u interesima, upitnik interesa djece predškolske dobi

Interests in children with Down syndrome

Petra Kamber

Doc. dr. sc. Sanja Šimleša

Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Odsjek za logopediju

Summary

Due to the difficulties in the development of communication, language and speech, children with Down syndrome (DS) are common users of speech and language therapies. Interests are of clinical significance in speech and language therapy because they influence the forming and implementation of therapies themselves. Moreover, atypical and restricted interests are part of the diagnostic criteria for autism spectrum disorder. The qualitative and quantitative differences between typical and atypical interests are still insufficiently explored. The aim of this study was to determine the content, range and intensity of interest present in pre-school aged children with DS. The first problem involves the comparison of the interests of children with DS and children of typical development, and the second problem was the comparison of the interests of children with DS in relation to gender. The questionnaire consists of 15 open-ended and closed-ended questions related to: habits of using electronic devices, activities and games, symbolism, semantics and atypical behaviors. The questionnaire was filled by parents of children with DS and the sample consisted of 33 children (19 boys and 14 girls) aged 2 to 6. The interests of children with DS did not appear to be atypical in any of the examined particles, but are similar to the interests of children with typical development. There were found statistically significant differences in the interests of boys and girls. Boys' interests more often include gender-stereotyped toys and activities such as means of transport (cars, trains, planes, etc.), balls and physical games, while girls have a higher intensity of interest in numbers and / or letters and cartoon figurines. It is evident that referring to past events and retelling children's stories and cartoons is common in both genders, but more in girls. On the other hand, conversations about nature (how things work), animals, food and cooking, games and toys and means of transport are more common in boys. Despite the inability to generalize the results due to the small sample and some methodological limitations, obtained data can be useful in work with preschoolers with DS. It is needed to use strengths of these children and to provide them a context, through interesting content, that will encourage the development of their abilities to make their functioning in everyday situations more successful and independent.

Key words: interest of preschool children, Down syndrome, gender difference in interests, questionnaire assessing interests of preschool children

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
1.1. Downov sindrom- definicija.....	1
1.2. Etiologija Downovog sindroma.....	1
1.3. Epidemiologija Downovog sindroma.....	2
1.3.1. Prevalencija.....	2
1.3.2. Čimbenici rizika.....	2
1.4. Karakterističan fenotip djece s Downovim sindromom.....	2
1.5. Interesi.....	5
1.5.1. Individualni interesi djece u predškolskoj dobi.....	6
1.5.2. Razlike u interesima s obzirom na spol.....	8
1.6. Sadržaj interesa djece predškolske dobi.....	8
1.6.1. Mediji i tehnologija.....	8
1.6.2. Aktivnosti i igračke.....	9
1.6.3. Simbolizam.....	10
1.6.4. Semantički sadržaj razgovora.....	11
1.6.5. Atipična ponašanja.....	11
1.7. Downov sindrom i interesi.....	12
1.7.1. Povezanost intelektualnih sposobnosti i atipičnih ponašanja.....	12
1.7.2. Interesi djece s Downovim sindromom tijekom aktivnosti i razgovora.....	13
2. CILJ I PRETPOSTAVKE ISTRAŽIVANJA.....	14
3. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA.....	14
3.1. Sudionici.....	14
3.2. Mjerni instrument.....	15
3.3. Postupak.....	15
3.4. Obrada podataka.....	16
4. REZULTATI I RASPRAVA.....	16
4.1. Uporaba medija i tehnologije.....	16

4.2. Igra i aktivnost djece predškolske dobi.....	22
4.2.1. Preferencije u odabiru partera za igru.....	25
4.3. Simbolizam.....	25
4.4. Semantika.....	27
4.5. Atipična ponašanja.....	29
4.5.1. Socijalna interakcija i ograničeni i repetitivni obrasci ponašanja.....	31
5. VERIFIKACIJA HIPOTEZA.....	35
6. NEDOSTATCI ISTRAŽIVANJA.....	35
7. ZAKLJUČAK.....	36
8. LITERATURA.....	38
9. PRILOZI.....	46

1. UVOD

1.1. Downov sindrom- definicija

Downov sindrom (DS) najčešći je genetički uzrok intelektualnih teškoća (Roberts, Price i Malkin, 2007). Radi se o genetičkom poremećaju najčešće uzrokovanom prisustvom treće kopije kromosoma 21 ili njegovog dijela pa se često naziva i "trisomija 21". Incidencija DS-a kreće se od 1 do 3:1000 novorođenih, a statistički brojevi rastu ovisno o starosnoj dobi majke (Hasanhodžić, 2008). Dijagnoza DS-a postavlja se na temelju analize kromosoma, a može biti indicirana prenatalno u slučajevima rizične trudnoće (dob majke, ultrazvukom otkrivene malformacije ploda itd.) ili postnatalno u slučaju da se kliničkim pregledom postavi sumnja na DS (Barišić, 2005). Ovaj sindrom karakterističan je po svom genotipu i fenotipu što se odražava na intelektualan i fizički razvoj djeteta koji često prate i specifični zdravstveni problemi.

1.2. Etiologija Downovog sindroma

Moguća su tri različita uzroka DS-a: trisomija 21 kromosoma, translokacija te mozaicizam. Glavni uzrok sindroma koji se javlja u 95% slučajeva je trisomija 21. kromosoma (Selikowitz, 2008) ili regularna trisomija. Do nje dolazi zbog nerastavljanja kromosoma 21 tijekom mejoze - nastanka spolnih stanica (Petersen i Mikkelsen, 2000). Nerazdvajanje u mejozi može nastati tijekom I. i II. mejotske diobe (Hassold i Hunt, 2001). Budući da se homologni kromosomi razdvajaju tijekom I. mejotske diobe, nerazdvajanjem u ovom stadiju nastaje trisomična zigota s tri različita kromosoma. Ako nerazdvajanje nastane u II. mejotskoj diobi, zigote će imati dvije kopije jednog roditeljskog homologa (Barišić, 2008). DS najčešće nastaje nerazdvajanjem kromosoma u majke u I. mejotskoj diobi i četiri puta je češće nego nerazdvajanje u II. mejotskoj diobi. Tijekom spermatogeneze, u oca nerazdvajanje nastaje u 5% slučajeva i najčešće u II. mejotskoj diobi (Soares, Templado, Blanco, Egozcue i Vidal, 2001). U 4% slučajeva DS je rezultat patološkog razdvajanja kromosoma u translokacijama koje uključuju 21. kromosom gdje dolazi do premještanja genetičkog materijala s jednog na drugi kromosom (Roberts i sur., 2007). Mozaicizam do kojeg dolazi tijekom mitoze, diobe stanica zametka, uzrok je sindroma u najmanjem broju slučajeva (1%). U ovom slučaju zigota je imala uredni broj kromosoma, ali je prilikom daljnjih dijeljenja, uslijed mitotske pogreške, nastala trisomija u jednoj staničnoj liniji, dok je drugi dio stanica zadržao uredni broj kromosoma (Barišić, 2008).

1.3. Epidemiologija Downovog sindroma

1.3.1. Prevalencija

U literaturi je moguće pronaći različite podatke vezane za prevalenciju DS-a. Kada se govori o učestalosti DS-a većinom se govori o brojkama koje se odnose samo na rođenu djecu. Kao što je prije navedeno kod slučaja DS-a dolazi do viška genetskog materijala, a posljedično tome često dolazi do spontanih prekida trudnoće. Također, prekid trudnoće može uslijediti na zahtjev majke kao posljedica potvrđene dijagnoze DS-a u prenatalnom razdoblju. Smatra se kako se svake godine rodi oko 6 000 djece s DS-om što otprilike odgovara omjeru 1:700 novorođene djece (Parker i sur., 2010).

1.3.2. Čimbenici rizika

Epidemiološka istraživanja upućuju kako je broj trudnoća s DS-om sve veći što se može objasniti starijom dobi žena koje se odlučuju na trudnoću (Loane i sur., 2013), a dosadašnja istraživanja pokazala su kako je najbitniji čimbenik rizika za pojavu DS-a upravo starosna dob majke (Kurtović-Kozarić i sur., 2016). Erceg (2008) navodi kako se rizik s godinama postupno povećava: tako rizik u trudnice od 20 godina iznosi 1:1500 dok je u trudnica iznad 45 godina višestruko veći i iznosi 1:50. Smatra se kako je rizik nešto veći i u žena koje su imale veći broj porođaja, bez obzira na njihovu dob (Clementi, Bianca, Benedicenti i Tenconi, 1999). Iako postoje brojna istraživanja o utjecaju dobi oca na pojavu DS-a, za sada nema izravnih dokaza o njihovoj povezanosti (Erceg, 2008).

1.4. Karakterističan fenotip djece s Downovim sindromom

Dijete s DS-om lako je uočiti već pri rođenju jer, uz ostale fenotipske osobitosti, često imaju smanjenu porođajnu težinu i dužinu. Odmah po rođenju dominantne su hipotonija i hiperfleksibilnost zglobova što usporava uspravljanje pa djeca s DS-om počinju samostalno stajati i hodati kasnije od djece tipičnog razvoja, prosječno s 20 mjeseci (Čulić, 2008), što pak utječe na njihovo kašnjenje u istraživanju okoline i stjecanju ranih iskustava.

Fizičke karakteristike koje se obično povezuju s DS-om uključuju dimorfične značajke lica, niži rast, široke ruke, kongenitalne srčane bolesti, anomalije gastrointestinalnog trakta, bolesti štitne žlijezde, epikantus te hipotoniju (Roberts i sur., 2007).

Rizik pojave rascjepa usne s rascjepom nepca ili bez njega 3-5 puta je veći nego u općoj populaciji (Kallen, Mastroiacovo i Robert, 1996). Strukturalne promjene kao što su visoko nepce, nepravilna denticija, veliki, zadebljali jezik u odnosu na malu čeljust i njegova protruzija te funkcionalne promjene poput smanjene brzine pokreta artikulatora utječu na razvoj govora u djece s DS-om (Roberts i sur., 2007), a k tome je prisutna hipotonija, loša respiratorna podrška, često i apraksija i dizartrija (Dodd i Thompson, 2001).

Oko 60–70% osoba s DS-om ima oštećenje sluha koje može biti konduktivno, senzoričko ili miješano; urođeno ili stečeno (Hasanhodžić, 2008). Do oštećenja sluha u djece s DS-om dolazi zbog suženih slušnih kanala, kraniofacijalnih razlika, čestih upala uha te učestalih bolesti respiratornog sustava (Roizen, 2002). Dijagnosticiranje i (re)habilitacija oštećenja sluha osoba s DS-om vrlo je važna zbog tijeka razvoja jezika i govora. Često su prisutni i problemi s vidom koji se pogoršavaju sa starosnom dobi. Oko 38% djece mlađe od 12 mjeseci i 80% djece u dobi od 5-12 godina imaju teškoće s vidom koje zahtijevaju stalno praćenje i intervenciju (John, Bromham, Woodhouse i Candy, 2004).

Stupanj kognitivnog deficita široko varira te se kreće od granica uredne inteligencije do teških intelektualnih teškoća (Roberts i sur., 2007). No, jako mali broj osoba s DS-om ima teške intelektualne teškoće (Selikowitz, 2008), većina (80%) ove populacije pokazuje umjerene intelektualne teškoće (Chapman, 1999). Teškoće kognitivnog funkcioniranja različito su značajne na različitim područjima. Ovo se prvenstveno odnosi na izražene teškoće s fonološkim pamćenjem i deficite na području teorije uma što utječe na učenje i upotrebu jezika (Abbeduto, Warren i Conners, 2007). S druge strane, vizualno procesiranje i vizualno pamćenje ističu se kao jake strane djece s DS-om na koje se oslanjaju u učenju (Buckley i Sacks, 2001).

Djeca s DS-om kasne u savladavanju vještina združene pažnje. Duže se zadržavaju u njenim razvojnim etapama od vršnjaka tipičnog razvoja te više vremena u situacijama združene pažnje provode kao pasivni sudionici, odnosno, više dijele pažnju s komunikacijskim partnerom nego li ju usmjeravaju. Unatoč kašnjenju, nakon što savladaju ovu vještinu, djeca s DS-om sama započinju situacije združene pažnje te odgovaraju na iste (Cebula, Moore i Wishart, 2009). Na području intencijskih namjera, njihove učestalosti i kvalitete interakcije nema značajnih razlika u usporedbi s djecom tipičnog razvoja (Coggins, Carpenter i Owings, 1983). Djeca s Downovim sindromom količinski manje komuniciraju za imperativne svrhe od vršnjaka tipičnog razvoja, ali jednako za socijalne zahtjeve (Buckley i Bird, 2001).

Neka socijalna ponašanja mogu se naučiti promatrajući ponašanja drugih u stvarnom životu (ili virtualnom, npr. kroz gledanje televizijskog sadržaja). Abbeduto i sur. (2007) navode imitaciju kao jaku stranu u djece s Downovim sindromom. Uspjeh u izvršenju imitacije ovisi o zahtjevnosti onoga što se imitira. Vještina imitacije može biti korisna u socijalnoj igri s njihovim vršnjacima tipičnog razvoja te u poticanju komunikacijskog i jezičnog razvoja u ranoj dobi.

Osobe s DS-om imaju specifične teškoće u razvoju govora i jezika. Razvoj jezično-govornih sposobnosti sporiji je no razvoj neverbalnih sposobnosti, a povezan je s razvojem kognitivnih sposobnosti i socijalizacijom pa stoga utječe na sve aspekte života (Buckley i Bird, 2001). Predjezična faza, koja u djece tipičnog razvoja završava pojavom prve riječi (oko 12 do 18 mjeseca), period je u kojem djeca ne komuniciraju jezikom, već gestama, vokalizacijom i facijalnim ekspresijama. Ovaj period može trajati i nekoliko godina u djece s DS-om, pa čak i cijeli život kod osoba s DS-om koje imaju teže motoričke poremećaje (Roberts i sur., 2007). Neverbalna komunikacija je njihova jača strana. Kako bi iskomunicirali svoje prve zahtjeve i komentare djeca s DS-om koriste geste (Roberts i sur., 2007). Naravno, kao i kod djece tipičnog razvoja, šira uporaba gesti povezana je s boljim jezičnim razvojem u djece s DS-om (Kuvač-Kraljević, Capanec i Šimleša, 2014).

Kašnjenje u razvoju rječnika značajno je izraženo u fazi dostizanja aktivnog rječnika u prosjeku oko pete ili šeste godine, umjesto oko druge ili treće godine što je slučaj s djecom tipičnog razvoja, a što pak dovodi do poteškoća u savladavanju složenijih gramatičkih pravila i produkciji glasova. U petoj godini života djeca s DS-om usvojila su aktivni rječnik s otprilike 300 riječi i nešto širi pasivni rječnik, s otprilike 400 riječi, a kojeg čine riječi koje razumiju, ali ih ne koriste. Njihova komunikacija ograničena je na kratke, "telegrafske" rečenice s dvije-četiri riječi. U toj fazi ne koriste pravilne oblike riječi (npr. odgovarajuće nastavke za množinu ili oblike glagolskih vremena) (Buckley i Bird, 2001).

Pogreške u govoru su česte u djece s DS-om. Također prisutni su i fonološki procesi (npr., omissija završnog konsonanta u riječi) slični onima koji se mogu naći u djece tipičnog razvoja mlađe kronološke, ali slične mentalne dobi (Dodd, 1976). Djeca s DS-om ove procese eliminiraju sporije od djece tipičnog razvoja (Stoel-Gammon, 1980). Često ove artikulacijske i fonološke teškoće dovode do smanjene razumljivosti djece s DS-om što može biti značajna prepreka u njihovim dnevnim aktivnostima (Shriberg i Widder, 1990).

Djeca s DS-om imaju značajnih problema u ovladavanju vještina čitanja i pisanja kao posljedicu deficita s fonološkim pamćenjem, teškoća s fonološkom svjesnosti i jezičnih teškoća, no u identifikaciji riječi oslanjaju se na svoje vizualne sposobnosti (Abbeduto i sur., 2007).

Česta je pojava komorbiditeta s epilepsijom (5-10%), cerebralnom paralizom (5%) i autizmom (10%), a učestalost poremećaja pozornosti i hiperaktivnost (ADHD) ne razlikuje se od djece tipičnog razvoja (Čulić, 2008).

1.5. Interesi

Interes je ujedno i psihološko stanje i individualna predispozicija (Renninger, 2000), a odnosi se na vezu između pojedinca i predmeta, domena, događaja ili tema od osobnog značaja (Fink, 1994). Sama organizacija, struktura i kvaliteta interesa mijenja se tijekom čovjekovog razvoja (Tracey, 2001).

Krapp (2002) daje ontogenetski model razvoja interesa koji se sastoji od tri razine. Prva razina uključuje buđenje ili izazivanje *situacijskog interesa* vanjskim podražajem, koji može i ne mora prijeći u nešto dugotrajnije. Na drugoj razini nalazi se *stabiliziran situacijski interes* koji postoji dok se uče informacije o određenoj domeni. Završna, treća razina, manifestacija je pravog *individualiziranog interesa* koji je karakteriziran relativno trajnom predispozicijom za interakciju s ciljanom domenom. Krapp navodi kako do tranzicije s prve na drugu razinu često dolazi tijekom razvoja, no tranzicija s druge na treću razinu je relativno rijetka zbog toga što zahtijeva integraciju individualnog interesa u sam život pojedinca (Leibham, Alexander, Johnson, Neitzelc i Reis-Henrie, 2005).

Znanstvenici koji se bave istraživanjem interesa opisali su upravo ove dvije vrste (*individualni i situacijski interesi*) kao one interese koji mogu ojačati motivaciju za interakciju s određenim predmetima ili uključivanje u određene aktivnosti (Krapp, Hidi i Renninger, 1992) stoga ih valja obrazložiti.

Do *situacijskih interesa* dolazi zbog utjecaja svojstava ili karakteristika trenutnog podražaja koji se nalazi u okolini pojedinca. Najčešće zbog izazivanja znatiželje ili osjećaja ugone povećava se vjerojatnost da će određeni događaj ili objekt izazvati odgovor u određenom trenutku. Međutim, ovi interesi su prolazni te najčešće ne dovode do stjecanja značajne količine znanja vezanog uz konkretan interes i nisu uvijek povezani s pozitivnim emocijama (Krapp i

sur., 1992). *Individualni interesi*, s druge strane, su trajni te produbljuju vezu s konkretnom domenom koju karakterizira puni angažman, pozitivan utjecaj, predvidiva pažnja te bogaćenje deklarativnog znanja o toj domeni (Renninger, 1990). Individualni interesi će se razviti samo onda ako stabilizirani situacijski interesi perzistiraju dovoljno dug period vremena (Leibham i sur., 2005).

1.5.1. Individualni interesi djece u predškolskoj dobi

Iako neki istraživači smatraju kako individualni interesi ne mogu biti afirmirani do razdoblja predadolescencije (Krapp, 2002), Renninger (1990) navodi kako se individualni interesi mogu pojaviti u ranom djetinjstvu. Ovakav pogled na interese uklapa se u retrospektivna izvješća odraslih stručnjaka koji navode kako su se njihovi interesi javili u vrlo ranoj životnoj dobi (Ericsson i Crutcher, 1990), i izvješćima roditelja koja govore kako se u oko 30% predškolske djece javljaju zamjetno intenzivni interesi (DeLoache, Simcock i Macari, 2007).

Dječji interesi mogu biti potaknuti i održavani internalnim (unutarnjim) faktorima (npr. postojeće znanje, vrijednosti koje određena domena predstavlja, pozitivno iskustvo) ili eksternalnim (vanjskim) faktorima (npr. podrška obitelji, stimulacija za učenje, različita iskustva) (Johnson, Alexander, Spencer, Leibham i Neitzel, 2004).

Renninger (1990) je istraživao individualne interese u djece i načine na koji oni utječu na ponašanja u dječjoj igri. Došao je do zaključka kako interesi utječu na kvalitetu pažnje i pamćenja za određene čestice (Johnson i sur., 2004) kao i na djetetov odabir s čim (ili s kim) se ono želi igrati. Nadalje, interesi mogu povećati fleksibilnost djetetovih interakcija s određenim predmetom i posljedično podržati otkrivanje novih svojstava tog objekta (Renninger, 1992) te se tako povećava djetetova upoznatost s domenom što produbljuje interese i podržava daljnje slučajno učenje (Leibham i sur., 2005).

Johnson i sur. (2004) navode pet faktora koji kod djece predškolske dobi dovode do javljanja i razvijanja intenzivnih individualnih interesa: *slobodna igra, naglasak na obrazovanje, konzistentnost, dijete kao prioritet te komunikacija*.

1) *Slobodna igra*- neophodna je, ali ne i dovoljna za razvijanje individualnog interesa. Djeca koja provode dosta vremena u ovoj vrsti igre posjeduju visoki stupanj kontrole nad odabirom partnera i igračaka s kojima se igraju.

2) *Naglasak na obrazovanje*- roditeljski stav prema postignuću i uspjehu odražava se na stupanj zastupljenosti edukativnih aktivnosti koje se izvode kod kuće. Ovi stavovi mogu posljedično utjecati na djetetovo socijalno ponašanje te akademski uspjeh i izvedbu (Bloom, 1985).

3) *Konzistentnost*- roditeljsko naglašavanje konzistentnosti, strukture i reda pozitivno utječe na razvoj individualaca s talentom u određenom području (Brooks, 1973).

4) *Dijete kao prioritet*- stavljanje djetetovih interesa i aktivnosti na prvo mjesto, neophodno je za razvoj i zadržavanje interesa te također pogoduje razvoju talenata (Bloom, 1985). Roditelji podržavaju interese odabirući aktivnosti, materijale za čitanje i igračke koje su najprikladnije djetetovoj razvojnoj razini ili razini djetetova interesa i znanja. Također, roditeljsko uvjerenje o funkciji djetetova interesa (npr. vjeruju li da su interesi bitniji u olakšavanju stjecanja novih znanja od izražavanja kreativnosti) utječe na njihove aktivnosti s djetetom koje se tiču domena interesa (Leibham i sur., 2005).

5) *Komunikacija*- komunikacija je od ključne važnosti za razvoj i održavanje interesa. Johnson i sur. (2004) su u svojem istraživanju kategorizirali intenzivne interese djece u 4 grupe: konceptualni interesi (npr. dinosauri, vlakovi, konji, auti) koji se odnose na činjenična znanja o određenim kategorijama koncepata; proceduralni interesi koje obilježava dobra usvojenost određenih vještina (npr. košarka, sviranje instrumenta itd.); konstruktivni interesi koji se odnose na interese koji uključuju gradnju ili konstrukciju (npr. Lego kocke, puzzle); te kreativni interesi koji se odnose na iznimno zanimanje za aktivnosti kao što su crtanje, umjetnost, igre pretvaranja itd.

Konceptualni individualni interesi posebno su naglašeni kao oni kroz koje dijete stječe najviše informacija o nekoj domeni. Jedna od glavnih posljedica konceptualnih interesa čini se da je razvoj dosta bogatog, često taksonomski organiziranog znanja koje se često veže s domenama koje su relativno uskog opsega (Alexander, Johnson, Leibham i Kelley, 2008). Roditeljska izvješća potvrđuju da interesi prema nekim domenama motiviraju djecu da traže informacije o toj domeni kroz knjige (koje im najčešće u toj dobi netko drugi čita), digitalne medije, videe i modele igračaka koji podupiru učenje (Johnson i sur., 2004). No, konceptualni interesi su jedni od rijetkih interesa u ranom djetinjstvu gdje se dijete oslanja na roditelja ili neku drugu stariju osobu u pružanju značajne količine relevantnih informacija o konkretnom interesu (Leibham i sur., 2005). Pokazalo se kako deca s konceptualnim interesima postavljaju više pitanja o onome što ih zanima te je moguće da upravo zbog toga uspiju razviti i dublje razumijevanje (Renninger, 1992) odnosa, uzroka i povezanosti među pojmovima (Alexander i sur., 2008).

1.5.2. Razlike u interesima s obzirom na spol

Prijašnja istraživanja o interesima utvrdila su razlike u odnosima dječaka naspram djevojčica na području konceptualnih interesa (pogotovo onih vezanih za znanstvene domene) (Leibham i sur., 2005). Jedno od objašnjenja je to da dječaci imaju tendenciju sistematizirati, što se onda odnosi na analiziranje fenomena koji imaju svoje zakonitosti te su ograničeni i određeni (Baron-Cohen, 2002). Također, roditeljski izvještaji govore o tome kako interesi djece mogu biti i pod utjecajem njihovih pogleda o tome koje su igračke i objekti prikladni za njihovo dijete ovisno o djetetovu spolu (Alexander i sur., 2008). Sukladno tome, zainteresiranost dječaka prema objektima konceptualnih interesa kao što su npr. modeli dinosaura može biti objašnjena i time što se takve igračke na tržištu promoviraju kao "igračke za dječake". Takvi predmeti, posljedično tome, djevojčicama mogu biti manje privlačni te će značajno manje vremena u ranom djetinjstvu provesti igrajući se s njima (Moller i Serbin, 1996). Zanimljivo je istraživanje Alexander i sur. (2008) u kojem su roditelji dječaka u većem broju navodili interese za koncepte, sportove, igre s pravilima te konstruktivne aktivnosti tj. aktivnost gradnje. S druge strane, djevojčice su češće imale socijalne, kreativne i umjetničke interese te interese vezane uz pismenost. Također, pokazalo se kako dječaci prije djevojčica počinju razvijati konceptualne interese (oko 4. godine), no kod jednih i drugih se interesi zadržavaju relativno jednako tijekom vremena te imaju relativno jednak opseg interesa.

1.6. Sadržaj interesa djece predškolske dobi

S obzirom na to da ne postoji standardizirani mjerni instrument koji ispituje isključivo interese, za potrebe ovog istraživanja koristio se nestandardizirani upitnik (Vidi *Mjerni instrument*). U ovom dijelu rada ukratko će se prikazati rezultati nekih istraživanja vezanih uz cjeline: Mediji i tehnologija, aktivnosti i igračke, semantički sadržaj razgovora, simbolizam te atipična ponašanja jer su upravo one ispitivane upitnikom o interesima koji je korišten u ovom istraživanju (Antončić, 2017).

1.6.1. Mediji i tehnologija

Broj različitih aplikacija, igrica, emisija i crtića koji su namijenjeni djeci predškolskog uzrasta rapidno raste paralelno sa sve učestalijom uporabom elektroničkih uređaja (kao što su pametni telefoni, laptopi, tableti) u toj populaciji. Ovi zabavni sadržaji često su okarakterizirani kao "edukativni" te time postaju privlačniji roditeljima koji dopuštaju djeci da provode sve više

vremena u aktivnostima pred ekranom (Radesky, Schumacher i Zuckerman, 2014). Rezultati jednog zanimljivog istraživanja roditeljske percepcije uporabe mobilne tehnologije u predškolske djece (Genc, 2014) pokazali su kako postoje razlike u učestalosti uporabe različitih elektroničkih uređaja. Tako se gledanje televizije još uvijek pokazalo kao najzastupljenije u dječjem svakodnevnom korištenju medija (između jedan do tri sata dnevno), a slijede je uporaba pametnog telefona, zatim kompjutera, laptopa i tableta (manje od pola sata do jedan sat dnevno). Velik broj istraživača se slaže kako se adekvatnom uporabom današnje tehnologije mogu poboljšati socijalne i kognitivne vještine predškolske djece (Genc, 2014). Jedno hrvatsko istraživanje na populaciji djece predškolske dobi (od 3 do 6 godina) (Tatković i Baf, 2013) pokazalo je kako se dječaci češće koriste računalom (70%) od djevojčica (30%) te da za njim provode najčešće od pola sata do jedan sat dnevno.

1.6.2. Aktivnosti i igračke

Prethodno je bilo govora o spolnim stereotipima u području interesa (*Vidi Razlike interesa po spolu*) što vrijedi i u slučaju odabira igrački i aktivnosti jer djeca predškolske dobi počinju izražavati svoje interese upravo kroz igru (Leibham i sur., 2005). Prema nekim starijim istraživanjima, kao što je primjerice ono od Miller (1987), "ženske igračke" potiču verbalne sposobnosti, učenje pravila, imitiranje, razvoj socijalnih vještina, te potpomažu u razvoju kompleksnosti igre, dok "muške igračke" potiču istraživanje okoline, manipulaciju predmetima te vizuo-spacijalne vještine.

Većina tradicionalnih istraživanja na području dječje igre fokusirana su na doprinos igre u razvoju kognitivnih i komunikacijskih vještina te stjecanja socijalnog znanja. Upravo ovo sagledavanje igre iz razvojne perspektive najviše se razvijalo pod utjecajem Piageta, pogotovo njegove povezanosti igara s pravilima s razvojem dječjeg morala (Evaldsson i Corsaro, 1998).

G. H. Mead i Vigotsky su direktno povezivali igru s djetetovim socijalnim razvojem. Prema Meadu (1934) zauzimanje tuđe perspektive predstavlja kognitivnu vještinu naučenu u kontekstu i tijekom igre pretvaranja što onda utječe i na samo djetetovo ponašanje. Djeca zauzimaju "specifične uloge" u igri te se upoznaju s generalizacijom u igrama s pravilima. U takvim koordiniranim aktivnostima djeca razvijaju svijest o sebi te o njihovom mjestu u društvu (Evaldsson i Corsaro, 1998). Vigotsky 1966. godine proširuje Meadovu ideju videći igre kao ovisne o međusobno prihvaćenim pravilima određene procedure u zadanom okviru. Osnovno pravilo igara je reciprocitet, a također su potrebna lokalna pravila koja odgovaraju kontekstu i aktivnosti (npr. "Ti si mama, a ja sam beba", "Sad je moj red!", "Ne možeš pričati ako si mrtav!")

kroz koja koriste kulturalne stečevine (jezik i opća znanja) te tako, kroz internalizaciju kulture, djeca postaju dio svijeta odraslih (Evaldsson i Corsaro, 1998).

Mildred Parten (1932) zaključila je da se razvoj dječje socijalizacije odvija u 3 koraka: 1) početna nesocijalna aktivnost – neangažiranje, promatračka aktivnost i samostalna igra, 2) prelazak u paralelnu igru (oko druge godine) gdje se djeca igraju pored druge djece, ali ne pokušavaju utjecati na njihovo ponašanje i aktivnosti, 3) najviša razina koja uključuje dva oblika stvarne socijalne interakcije. Jedan od oblika je asocijativna igra u kojoj su djeca uključena u odvojene aktivnosti, no razmjenjuju igračke i uzajamno komentiraju ponašanje. Drugi, najnapredniji, oblik interakcije je suradnička igra u kojoj su djeca usmjerena prema zajedničkom cilju (gluma u igri, gradnja dvorca od pijeska) (Mahmutović, 2013). Podaci istraživanja o dječjem odabiru partnera za igru govore kako u miješanim vrtićkim skupinama mlađa djeca predškolske dobi pokazuju preferenciju za igru sa starijom djecom predškolske dobi, dok stariji predškolarci preferiraju aktivnosti sa svojim vršnjacima (Roopnarine i Johnson, 1984). S druge strane, neka istraživanja navode da su dobne razlike bitan faktor samo u slučaju kada su djeca u skupinama s velikim rasponom dobi. No, ako se radi o dobno izjednačenoj skupini spol djece će biti bitniji faktor u odabiru partnera za igranje (Goldman, 1981).

1.6.3. Simbolizam

Često djeca već u ranoj dobi mogu prepoznati neki logotip ili simbol marke proizvoda uslijed vizualnog prepoznavanja istaknutih grafičkih značajki istih. To se dešava i prije no što su sposobna riječi fonološki dekodirati. Ova faza u razvoju naziva se logografskom fazom te dijete može "pročitati" riječ bez poznavanja veze fonem-grafem (Stuart, 1990). Razumijevanje simbola brenda u predškolske populacije odnosi se na stupanj do kojeg je dijete sposobno zadržati shematsku mentalnu reprezentaciju brenda. Takve sheme grupiraju zajedno proizvod, logo, karakteristike, boje itd. (McAlister i Cornwell, 2010). Rezultati jednog od prvih istraživanja s uzorkom djece predškolske dobi (McAlister i Cornwell, 2010) na području psihologije marketinga pokazuju kako su kognitivne sposobnosti, teorija uma i izvršno funkcioniranje prediktori dječjeg formiranja mentalne reprezentacije određenog brenda. Pokazalo se kako djeca predškolske dobi (od 3 do 5 godina) posjeduju znanje o logotipovima koji su prisutni u njihovim životima. Već su trogodišnjaci mogli prepoznati logotipove brendova koji su namijenjeni mlađoj populaciji (npr. McDonald's, ostali lanci brze prehrane, supermarketi, sokovi, igračke pa čak i modeli automobila).

1.6.4. Semantički sadržaj razgovora

Marvin (1994) je u svojem istraživanju ispitivala sadržaj konverzacijskih tema djece predškolske dobi na putu od vrtića do kuće. Rezultati pokazuju kako su djeca najčešće pričala o "ovdje i sada" i referencirala se na sadašnjost te na same sebe ili svoje roditelje. Razgovori o prošlim i budućim događajima više su se odvijali tijekom vožnje u automobilu, nego kod kuće ili u vrtiću. Sadržaj razgovora činile su priče o vrtiću, igri, prijevoznim sredstvima, hrani te konkretnim osobama iz djetetova života i njihovim aktivnostima. Potaknuti pitanjima i komentarima odraslih, u prvih pet minuta vožnje djeca su češće pričala o prošlim događajima, a buduća događanja su komentirana pri kraju vožnje. Ovakvo okruženje (putovanje automobilom i sl.) korisno je za dekontekstualizaciju upotrebe jezika. Nadalje, u svom istraživanju semantičkih sadržaja konverzacijskih tema djece predškolske dobi kod kuće i u vrtiću, Marvin, Beukelman, Brockhaus i Kast (1994) navode kako o trenutnim događajima ("ovdje i sada", igra) i izmišljenim pričama (fantazijama) djeca najčešće razgovaraju u vrtiću s ostalim vršnjacima. Osobe koje su djeca najčešće spominjala su odgajatelji, roditelji te braća i sestre. Također, najčešće teme razgovora kod kuće i u vrtiću bile su predmeti (hrana i igračke), događaji (igra, aktivnosti u kojima su sudjelovali), ljudske osobine i ponašanje, životinje i prepričavanje rutina (jedenje, kuhanje i presvlačenje).

Tougu, Tulviste i Suits (2014) u svom istraživanju spolnih razlika u prepričavanju autobiografskih priča predškolske djece dolaze do zaključka kako dječaci više pričaju o sebi i različitim nesocijalnim aspektima događaja, dok djevojčice pričaju o drugim osobama s kojima su dijelile iskustvo.

1.6.5. Atipična ponašanja

Važnost interesa potvrđuje i to što upravo ograničeni interesi i repetitivna ponašanja spadaju u glavne kriterije za postavljanje dijagnoze poremećaja iz spektra autizma (PSA). U kriterije za postavljanje dijagnoze PSA DSM-V navodi i sljedeća dva: 1) vrlo ograničeni, fiksirajući interesi koji su atipični prema intenzitetu i usmjerenosti (npr. suženi opseg interesa, usmjerenost na nekoliko istih objekata, tema ili aktivnosti, preokupiranost brojevima, slovima, simbolima, neobični strahovi), 2) hiperreaktivnost ili hiporeaktivnost na senzoričke inpute ili neobični interesi za senzoričke aspekte u okolini (npr. visoka tolerancija na bol, preokupiranost teksturom predmeta i dodirivanjem i/ili averzijom prema dodirivanju, neobično senzorički istraživanje predmeta) (Anthony i sur., 2013).

Iako su interesi i hobiji bitne stavke u razvoju tipične djece zbog toga što nude puteve za socijalno povezivanje (Werner, 1993) suženi interesi kakve možemo pronaći osoba s visokofunkcionirajućim poremećajem iz spektra autizma (VF-PSA) mogu imati socijalno izolirajući efekt zbog svog intenziteta ili neobične prirode. Kvantitativne i kvalitativne razlike između interesa tipične djece i djece koja to nisu tek su se počele izdvajati (Anthony i sur., 2013).

Čak u 1/3 neurotipične djece može se pronaći fenomen nazvan ekstremno intenzivnim interesima (EII). U ovom slučaju djeca su fascinirana nekom kategorijom objekta ili aktivnosti te pokazuju jako privlačenje prema predmetima u kategoriji njihova interesa. Najčešće se javljaju u predškolskoj dobi i to u dječaka te traju nekoliko mjeseci pa i godina. Za ove interese roditelji navode da se javljaju bez ikakvog poticaja iz okoline te da predmete interesima smatraju vrlo neobičnima (npr. mikseri, usisavači itd.). EII su na neki način slični ograničenim interesima koji se mogu pronaći u djece sa PSA-om, no oni su manje ekstremni i često se dijele s drugima te imaju tendenciju širenja tijekom vremena (DeLoache i sur., 2007).

Anthony i sur. (2013) su u svojem istraživanju došli do zaključka kako su interesi djece sa PSA-om intenzivniji, ali se ne razlikuju u širini sadržaja od interesa koji se javljaju kod djece tipičnog razvoja. Također, navode da su interesi djece sa PSA-om češće orijentirani na činjenično znanje, određene predmete ili senzorička obilježja, dok su u djece tipičnog razvoja češći socijalno orijentirani interesi. Rezultati ukazuju i na to da se u djece sa PSA-om te tipične djece interesi razlikuju kod djevojčica i dječaka. Pokazalo se i kako je intenzitet interesa kod djece sa PSA-om povezan s drugim obilježjima i teškoćama (npr. teškoće s izvršnim funkcijama). S obzirom na to da je najistaknutija razlika ta da su interesi kod djece sa PSA-om znatno intenzivniji i nisu socijalno usmjereni, zaključujemo kako je prethodno spomenuti dijagnostički kriterij iz DSM-a V (koji govori da su interesi pretjerani u intenzitetu i usmjerenosti) najtočnija odrednica za diferencijaciju interesa. Uz to, u istraživanju je pronađeno kako se u djece sa PSA-om češće javlja impulzivno skupljanje predmeta vezanih uz interesni sadržaj.

1.7. Downov sindrom i interesi

1.7.1. Povezanost intelektualnih sposobnosti i atipičnih ponašanja

Carcani-Rathwell, Rabe-Hasketh i Santosh (2006) navode kako su rigidna kognitivna ponašanja višeg reda, uključujući i ograničene interese, jedinstvena za PSA, dok su repetitivna ponašanja

nižeg reda povezana s intelektualnim teškoćama s ili bez PSA-a. Cuccaro i sur. (2003) razlikuju repetitivna senzomotorna ponašanja koja uključuju manirizme, repetitivnu uporabu predmeta i neobične senzoričke interese te inzistiranje na jednolikosti koje podrazumijeva kompulzivno ponašanje i rituale, teškoće u promjenama rutine i otpor prema trivijalnim promjenama u okolini. Bishop, Richler i Lord (2006) pronašli su kako je niži neverbalni kvocijent inteligencije (NVIQ) usko povezan s repetitivnim senzomotornim ponašanjima te da su ograničeni interesi uobičajenija pojava u djece s višim NVIQ. Esbensen, Seltzer, Lam i Bodfish (2009) uočili su manje napretka u motoričkim stereotipima tijekom vremena u osoba sa PSA-om i intelektualnim teškoćama od osoba sa PSA-om što upućuje na povezanost ovih ponašanja s razinom kognitivnog funkcioniranja. Richler, Huerta, Bishop i Lord (2010) potvrđuju navode iz spomenutih istraživanja, no ne nalaze povezanost između insistiranja na jednolikosti i kognitivnog funkcioniranja, već ih povezuju s komunikacijskim vještinama. Anthony i sur. (2013) ne pronalaze povezanost suženih interesa i IQ-a.

1.7.2. Interesi djece s Downovim sindromom tijekom aktivnosti i razgovora

Do sada ne postoje istraživanja koja se bave isključivo interesima djece s DS-om, no Leko (2016) se u istraživanju pragmatičkih sposobnosti na uzorku od 22 predškolske djece s DS-om dotakla i interesa djece s DS-om tijekom aktivnosti i razgovora. U ispitivanju se koristio upitnik Language Use Inventory unutar kojeg se nalaze zadatci Interesi djeteta tijekom aktivnosti i Interesi djeteta dok ono govori, a na koje roditelji daju opisne odgovore. Rezultati istraživanja pokazali su kako djeca predškolske dobi s DS-om nemaju atipične interese. Analiza interesa u djece s DS-om kroz aktivnosti pokazala je kako se u ovom području ova skupina ne razlikuje od vršnjaka tipičnog razvoja, dok su interesi u govoru suženi što se može pripisati siromašnom ekspresivnom rječniku. Za dva sudionika roditelji su naznačili interes za neobične predmete i aktivnosti za koje njihovi vršnjaci nisu zainteresirani, no navedeni interesi zapravo su se pokazali više kao stereotipna ponašanja djeteta (*Bacanje i vrtnja kolutićima, lupkanje s njima po različitim površinama i slušanje zvukova koje proizvode te Lupkanje s predmetima ili rukama, zavlacenje u uske prolaze*). Također, na pitanju gdje se trebalo navesti tri igre najdraže njihovom djetetu roditelji su pružili velik broj igara koje su interes i njihovih vršnjaka tipičnog razvoja. Najveći broj sudionika, njih 36% naznačilo je plesanje i čitanje priča kao omiljene aktivnosti, a njih 31% naznačilo je pjevanje i igru s lutkama. Aktivnosti kao što su brojalice, oponašanje glasanja životinja i oponašanja drugih u plesu ukazuju na dobre imitacijske sposobnosti ove djece, dok igre pretvaranja poput igre s lutkama, pretvaranja kuhanja i pretvaranja čitanja govore o savladanoj simboličkoj igri. Nijedan sudionik nije prekomjerno

pričao samo o jednoj temi, neobičnim stvarima ili točno ponavljao iskaze drugih osoba bez razumijevanja istih. Roditelji su dali puno više informacija o djetetovim interesima kroz aktivnost nego kroz razgovor što je ukazivalo na slabe jezične sposobnosti djece s DS-om. S obzirom na to da je u ove djece ekspresivni rječnik opsegom malen tako je i sužen opseg tema o kojima djeca razgovaraju u svakodnevnim situacijama. Najčešćim temama pokazalo se pričanje o članovima obitelji (36% sudionika) te igračkama i igrama (18% sudionika).

2. CILJ I PRETPOSTAVKE ISTRAŽIVANJA

Postoje brojna istraživanja o utjecaju DS-a na mentalni, fizički, jezični, govorni, komunikacijski i akademski razvoj djeteta, no malo se zna o samim interesima ove specifične skupine. Također, danas još uvijek ne postoji standardizirani instrument kojim bi se isti ispitali. Podaci o interesima bili bi od značaja u kliničkom radu te bi služili u svrhu boljeg razumijevanja sindroma, diferencijalne dijagnostike te individualnog oblikovanja i prilagodbe terapije djetetu.

Cilj ovog diplomskog rada je utvrditi sadržaj, širinu i intenzitet interesa prisutnih kod djece predškolske dobi s Downovim sindromom. Prvi problem rada je utvrditi interese djece s Downovim sindromom i usporediti ih s interesima djece tipičnog razvoja.

H1: Djeca predškolske dobi s Downovim sindromom imaju interese slične djeci tipičnog razvoja.

Budući da istraživanja interesa djece tipičnog razvoja pronalaze razlike između interesa dječaka i djevojčica, drugi problem ovog rada je ispitati postoje li spolne razlike u interesima među djecom s Downovim sindromom.

H2: Postoje spolne razlike u interesima djece predškolske dobi s Downovim sindromom.

3. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

3.1. Sudionici

Upitnik o interesima predškolske djece ispunjavali su roditelji 33 djece oba spola (19 dječaka i 14 djevojčica) s postavljenom dijagnozom Downova sindroma. Uzorak je činilo 33 djece u dobi od 2 do 6 godina. Prosječna kronološka dob bila je 46,2 mjeseca; najmlađe dijete imalo je 25,

a najstarije 73 mjeseca. Od ukupnog uzorka djece, 87,9% (N=29) bilo je uključeno u jaslice ili vrtić. Za većinu djece roditelji su naznačili da uz sam sindrom imaju i neke razvojne ili medicinske teškoće (66,7%, N=22). Samo jedno dijete nije bilo uključeno u nekakav oblik terapije te su sva ostala pohađala, između ostalog, i logopedsku terapiju. Samo nešto više od polovine djece iz uzorka (N=17) verbalno komunicira. Većinu upitnika ispunile su majke djece (N=32) dok je samo jedan upitnik ispunio otac. Odabir ispitanika izvršen je prigodnim uzorkovanjem od strane logopeda te predsjednica udruga za sindrom Down čiji su članovi djeca s DS-om. Dva kriterija za provođenje upitnika bila su: dijagnoza DS-a te kronološka dob djeteta (predškolski uzrast; od 2. do 6. godine života).

3.2. Mjerni instrument

S obzirom na to da ne postoji (standardizirani) mjerni instrument u široj primjeni za ispitivanje interesa za potrebe ovog istraživanja koristio se nestandardizirani mjerni instrument „Upitnik o interesima djece predškolske dobi“ (vidi Prilog 1). Svrha upitnika je dobivanje uvida u sadržaj, intenzitet i širinu interesnih područja djece predškolske dobi. Upitnik se sastoji od dva dijela: prvi dio obuhvaća pitanja koja se odnose na opće socio-demografske i anamnestičke podatke sudionika, a drugi dio obuhvaća ukupno 15 pitanja otvorenog i zatvorenog tipa s ponuđenim odgovorima te s ponuđenim odgovorima intenziteta (Likertova skala). Pitanja su poredana nasumičnim redoslijedom. Upitnikom se želi dobiti uvid u kvalitativne i kvantitativne karakteristike interesa djece predškolske dobi tako da se prikupe podaci o vrsti aktivnosti i igre; vrsti igračaka s kojima se djeca predškolske dobi najčešće igraju; frekvenciji i intenzitetu korištenja elektroničkih uređaja; interesu za socijalne interakcije s vršnjacima ili starijom djecom/odraslima; interesu za pojedina specifična područja; sadržaju i temama razgovora; prisutnosti i intenzitetu odstupajućih ponašanja (stereotipna ili repetitivna ponašanja-motorička ili govorna; rutine i ritualna ponašanja; usko specifični interesi s intenzivnim fokusom pažnje; senzorna hiper/hipo osjetljivost).

3.3. Postupak

Kontaktirani su logopedi Kabineta za ranu intervenciju Caritasa Zadarske nadbiskupije i Kabineta za ranu intervenciju „Feralić“ na području Zadra te predsjednice Udruge Down sindrom u Zagrebu i Udruge Down sindrom u Zadru uz zamolbu da upitnik proslijede roditeljima djece s DS-om predškolske dobi. Dio upitnika bio je osobno predan roditeljima, a dio je proslijeđen u obliku on-line ankete na e-mail adrese roditelja djece koja su odgovarala kriterijima uz objašnjenje svrhe i namjene istraživanja. Svi su roditelji upitnik ispunjavali

dobrovoljno, samostalno i anonimno. Uz upitnike roditelji su potpisali i suglasnosti o sudjelovanju u istraživanju (ili označili isto u slučaju on-line ankete) te im je osigurana anonimnost i tajnost podataka. Upitnik su mogli ispunjavati roditelji ili djetetu bliske osobe (baka, djed). Prosječno trajanje ispunjavanja jednog upitnika bilo je 10-15 minuta.

3.4. Obrada podataka

Prikupljeni podatci su uneseni i kodirani te statistički obrađeni u programu SPSS Statistics 20.0. Svaka čestica upitnika kodirana je kao zasebna varijabla. Varijable su kodirane kao nominalne ili ordinalne ljestvice jer je većina čestica u upitniku postavljena kao pitanje zatvorenog tipa s ponuđenim odgovorom ili intenzitetom. Pitanja otvorenog tipa kodirana su tako da su prvo analizirani odgovori svih ispitanika, a zatim su identificirane zajedničke značajke i obrasci te su odgovori grupirani u sadržajne kategorije. Za sve čestice upitnika izračunati su osnovni statistički parametri provedbom deskriptivne statistike – aritmetička sredina, standardna devijacija, minimum i maksimum ili frekvencija (ovisno o vrsti mjerne ljestvice). S obzirom na to da je većina podataka u upitniku mjerena na nominalnim i ordinalnim ljestvicama te obilježja distribucije rezultata nisu normalna, za obradu podataka korišteni su neparametrijski statistički testovi. Za ispitivanje značajnosti razlike u rezultatima prema spolu korišten je Mann-Whitney U-test te Hi-kvadrat test.

4. REZULTATI I RASPRAVA

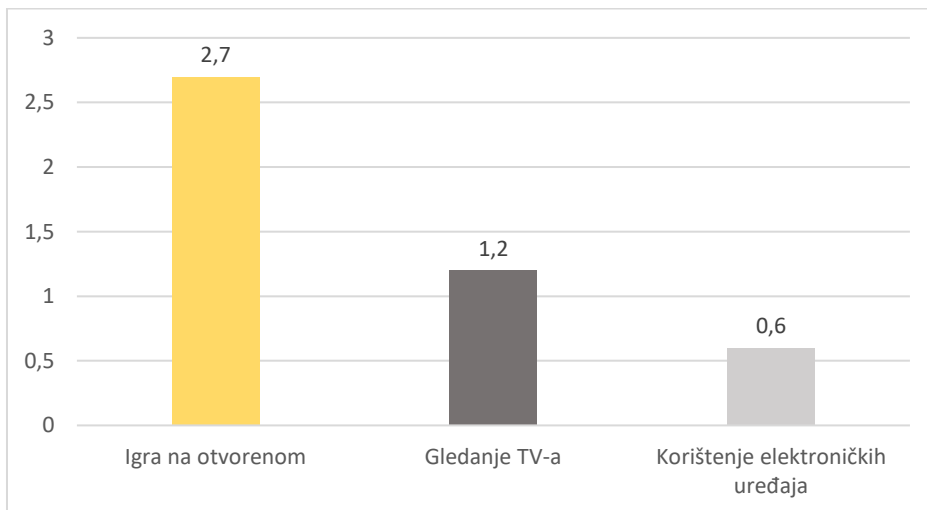
Sljedeći prikaz rezultata organiziran je prema sadržajnim cjelinama koje su obuhvaćene upitnikom s ciljem lakšeg praćenja dobivenih podataka.

4.1. Uporaba medija i tehnologije

Iako same po sebi ne spadaju pod kategoriju medija i tehnologije, rezultati dobiveni na česticama: *Igra na otvorenom i Strani jezici* komentirat će se u ovom dijelu rada. Vrijeme provedeno u igri na otvorenom odabrano je kao protuteža vremenu koje djeca provedu u "ekranskim aktivnostima", dok su interesi prema stranom jeziku te učestalost svakodnevnog doticaja s istima kroz medije i tehnologiju odabrani jer velik broj dostupnih dječjih videa, pjesmica, crtića i sl. nije na hrvatskom jeziku.

Rezultati deskriptivne statistike pokazuju da većina djece, čak 97%, svakodnevno gleda televiziju; od čega nešto više od 1/3 djece gleda do 1 sat; najveći broj djece, nešto više od 1/2, gleda 1 do 2 sata; 6% gleda 2 do 3 sata te 1,5% gleda televiziju 3 do 4 sata dnevno. Ispostavilo se da djeca predškolske dobi s DS-om znatno manje koriste elektroničke uređaje kao što su mobiteli, tableti i računala te ih 24,2% uopće ne koristi. Od ukupno 75,8% djece koja se svakodnevno služi elektroničkim uređajima, njih 39,4% ih koristi do pola sata; 21,2% od 0,5 do 1 sat te 15,1% od 1,5 do 2 sata dnevno.

Prosječno vrijeme svakodnevnog boravka u igri na otvorenom, gledanja televizije te korištenja elektroničkih uređaja usporedivo je s rezultatima istraživanja dobivenih na tipičnoj populaciji (Slika 1) (vidi Gunter i McAleer, 1997; Genc, 2014; Antončić, 2017).

Slika 1. Prosječno vrijeme koje djeca predškolske dobi s Downovim sindromom dnevno provedu u igri na otvorenom, gledanju TV-a i korištenju elektroničkih uređaja (u satima)

Podatci o prosječnoj duljini korištenja elektroničkih uređaja slažu se s uputama stručnjaka koji preporučuju najviše 15 - 20 minuta dnevno s kratkom pauzom za djecu od 3 do 4 godine, odnosno od pola do jedan sat dnevno s dvije do tri pauze za djecu od 5 do 6 godina (Tatković i Baf, 2011).

Dobiveni rezultati u skladu su sa stranim istraživanjima koja navode da predškolci puno manje vremena provode u "ekranskim aktivnostima" u usporedbi s igrom na otvorenom. Također, podatci o prosječnom vremenu provedenom u igri na otvorenom (gotovo 3 sata) zadovoljavaju preporuke stručnjaka o svakodnevnoj aktivnosti predškolske djece, koja bi se trebala kretati između 60 i 90 minuta (Tandon i sur., 2012). Iako to nije bilo traženo od njih, velik broj roditelja je napomenuo kako navodi prosječno vrijeme za hladnije periode u godini te da se vrijeme

boravka njihova djeteta u igri na otvorenom povećava (čak i do 3 puta) tijekom toplijih dana, a pogotovo ljeti.

Nadalje, velik broj roditelja samostalno je napomenuo da sati gledanja televizije ovise o tome je li radni tjedan ili vikend te navode da vikendom dopuštaju djeci da dulje provode vrijeme za malim ekranima što je bio slučaj i u istraživanju Genc (2014). Nadalje, pokazalo se da je prosječno vrijeme gledanja televizije učestalije od vremena provedenog na elektroničkim uređajima što je objašnjivo i samom ispitanom populacijom. Radi se o djeci s DS-om predškolske dobi - gledanje televizije je "pasivna" aktivnost, dok su računala i tableti interaktivni uređaji koji zahtijevaju vještine rješavanja problema, fine perceptivno-motoričke sposobnosti i ostale kognitivno naprednije vještine (pažnja, pamćenje, fleksibilno razmišljanje). Uz to što su takve tražene sposobnosti razvijenije u djece školske dobi (Wright i sur., 2001) djeca s DS-om imaju teškoće upravo na tim područjima (Wuang, Chiang, Su i Wang, 2011).

Nekoliko roditelja samostalno je navelo kako njihovo dijete koristi elektroničke uređaje za edukativne aplikacije. Naravno, kvalitetni edukativni sadržaji dostupni na elektroničkim uređajima mogu doprinijeti razvoju akademskih i socijalnih vještina (Wright i sur., 2001) te poticanju komunikacije i jezika imitacijom koju Abbeduto i sur., (2007) navode kao jaku stranu u djece s DS-om. U istraživanju Wuang i sur. (2011) gdje je uzorak djece s DS-om bio nešto stariji (7-12 godina) Nintendo Wii video igra virtualne stvarnosti pokazala se iznimno korisnom za motoričke vještine te sposobnosti vizualne i senzoričke integracije skupine djece koja su je prakticirala. Također, tu je i korištenje tableta u komunikacijske svrhe te jedan roditelj navodi kako njegovo dijete komunicira na taj način.

Dobiveni podatci o prosječnom vremenu koje dječaci i djevojčice svakodnevno provedu u igri na otvorenom, gledanju TV-a i korištenju elektroničkih uređaja uspoređeni su Mann-Whitney U-testom. Rezultati testa potvrđuju da ne postoji statistički značajna razlika u vremenu koje provode igrajući se na otvorenom te u vremenu koje provedu gledajući televiziju ($p > 0,05$) što je u skladu s rezultatima većine istraživanja (vidi Wright i sur., 2001; Anand i Krosnick, 2005; Antončić, 2017). Statistički značajna razlika pronađena je u korištenju elektroničkih uređaja ($p < 0,01$). Posebno zanimljivo je to što se pokazalo da su djevojčice s DS-om one koje više vremena provode za mobitelima, tabletima i računalima. (Tablica 1).

Tablica 1. *Spolne razlike u broju sati koje predškolska djeca s DS-om dnevno provedu u gledanju TV-a, korištenju elektroničkih uređaja i igri na otvorenom*

	Dječaci, N=19		Djevojčice, N=14		Mann-Whitney U-test	
	M	SD	M	SD	Z	p
Gledanje Tv-a	1,22	1,06	1,18	0,70	-0,43	0,68
Korištenje elektr. uređaja	0,46	0,63	0,93	0,58	-2,55	0,01**
Igra na otvorenom	2,74	0,86	2,75	1,61	-0,65	0,53

** razina značajnosti 1%

Ovaj podatak ne slaže se s rezultatima većine istraživanja na uzorku predškolske djece tipičnog razvoja. Wright i sur. (2001) navode kako dječaci čak tri puta više koriste računalo nego djevojčice, većinom u svrhu igranja igrica. Također, Tatković i Baf (2011) pronalaze da se dječaci češće koriste računalom (70%) od djevojčica (30%). S druge strane, Anand i Krosnick (2005) ne pronalaze značajne spolne razlike u korištenju elektroničkih uređaja, ali ističu da dječaci više vremena provode igrajući igrice na računalu, dok Antončić (2017) ne pronalazi statistički značajnu razliku u prosječnom vremenu korištenja elektroničkih uređaja između dječaka i djevojčica predškolske dobi tipičnog razvoja. No, moramo imati na umu to da su se prva tri navedena istraživanja usmjerila na vrijeme provedeno na računalima (posebno naglašavajući računalne igrice), a u našu kategoriju elektroničkih uređaja spadaju i ostali uređaji (tableti, mobiteli) koji nude edukativna dječja videa, pjesmice i sl. S obzirom na mali uzorak, moguće je da su se takvi sadržaji pokazali zanimljiviji djevojčicama. Zanimljivo je to da, iako je pronađena razlika u vremenu provedenom u korištenju elektroničkih uređaja, statistički značajna razlika u intenzitetu interesa koje dječaci i djevojčice pokazuju prema elektroničkim uređajima nije pronađena (iako je nešto veća u djevojčica) ($p > 0,05$) što je vidljivo u Tablici 2.

Na česticama koje su ispitivale djetetovu zainteresiranost za pojedine aktivnosti, odnosno intenzitet interesa Likertovom skalom od 5 stupnjeva (1-*Uopće ga ne zanima*; 5-*Potpuno ga zanima*) ni jedan roditelj nije naveo kako njegovo dijete u potpunosti ne zanimaju elektronički uređaji kao što su tableti, mobiteli i kompjuteri. Sklona im je većina djece te čak njih 81,9% navedeni uređaji uglavnom ili potpuno zanimaju. Također, ni jedan roditelj nije označio da njegovo dijete uopće ne zanima gledanje crtića. Samo dvoje djece iz uzorka uglavnom ne zanima ova aktivnost, dok ½ djece potpuno zanima. S druge strane, ostali sadržaji na televiziji

kao što su filmovi, emisije i sl. nisu se pokazali toliko zanimljivi kao crtići. Nešto manje od polovine djece ovakvi sadržaji samo ponekad zanimaju (45,5%) te jednak broj djece (N=4) uopće ne zanimaju i potpuno zanimaju.

Statistički značajne razlike u intenzitetu interesa za gledanje crtića, ostalog TV sadržaja te elektroničkih uređaja dječaka i djevojčica s DS-om nisu pronađene ($p > 0,05\%$) što je u skladu s rezultatima dobivenim na uzorku djece tipičnog razvoja predškolske dobi (vidi Antončić, 2017).

Tablica 2. *Spolne razlike u intenzitetu interesa djece za gledanje crtića, ostali TV sadržaj te elektroničke uređaje*

	Dječaci, N=19		Djevojčice, N=14		Mann-Whitney U-test	
	M	SD	M	SD	Z	p
Gledanje crtića	4,21	1,03	4,29	0,83	0,00	1,00
Ostali TV sadržaj	2,63	1,17	3,21	1,05	-1,68	0,11
Tableti/mobiteli/kompjuteri	3,89	1,1	4,57	0,51	-1,77	0,11

Na pitanje gleda li dijete sadržaje na televiziji na stranom jeziku koji nisu sinkronizirani na hrvatski jezik i/ili koji imaju subtitleove/prijevod, ali ih ono ne čita - čak 8 od 33 roditelja dalo je negativan odgovor. U slučaju da su odgovorili potvrdno, roditelji su trebali zaokružiti raspon (u postotcima) koji najbolje odgovara količini sadržaja na stranom jeziku u odnosu na ukupan sadržaj koji dijete gleda. Zanimljivo je da nijedno dijete ne gleda više od 50% sadržaja na stranom jeziku. Od ostalih 25 djece njih 56% (N=14) gleda manje od 20%, a njih 44% (N=11) gleda između 20% do 50% sadržaja na stranom jeziku. Gledajući po spolu, strane sadržaje gleda 16 dječaka i 9 djevojčica iz uzorka. Kod dječaka, njih 9 (56,2 %) gleda manje od 20% televizijskog sadržaja na stranom jeziku, dok ostalih 7 (43,8%) gleda između 20%-50% sadržaja na stranom jeziku. S druge strane, 5 djevojčica (55,6%) gleda manje od 20%, a 4 (44,4%) od 20%-50% stranog sadržaja. Nema statistički značajne razlike u količini gledanja sadržaja na stranom jeziku između djevojčica i dječaka ($p < 0,05$) (Tablica 3).

Tablica 3. Spolne razlike u količini gledanja sadržaja na stranom jeziku

	Postotak gledanja stranog sadržaja Frekvencija (%)			Hi-kvadrat test		
	<20%	20-50%	>50%	X ²	df	p
Dječaci, N=16	56,3%	43,8%	0,0%	0,001	1	0,97
Djevojčice, N=9	55,6%	44,4%	0,0%			

Dobiveni rezultati razlikuju se od rezultata dobivenih na uzorku predškolske djece tipičnog razvoja. Antončić (2017) navodi kako dječaci tipičnog razvoja gledaju više sadržaja na stranom jeziku u odnosu na djevojčice te samo 23,1% dječaka i nešto manje od ½ djevojčica gleda manje od 20% stranog sadržaja (što je u našem slučaju zastupljeno u većine djece). Također, s obzirom na to da ni jedno dijete iz uzorka s DS-om ne gleda više od 50% stranog sadržaja očito je da znatno više predškolske djece tipičnog razvoja gleda veću količinu sadržaja na stranom jeziku.

Od svih ponuđenih čestica koje ispituju intenzitet interesa strani jezici su se pokazali najmanje interesantni djeci s DS-om. Čak 90,9 % djece strani jezici uopće ili uglavnom ne zanimaju, dok samo jedan roditelj navodi kako njegovo dijete potpuno zanimaju. Razlika u intenzitetu interesa dječaka i djevojčica prema stranim jezicima ($p > 0,05$) nije pronađena za razliku od istraživanja na tipičnoj populaciji (vidi Antončić, 2017) gdje su djevojčice veći intenzitet interesa imale za strani jezik.

Tablica 4. Spolne razlike u intenzitetu interesa djece s DS-om za strane jezike

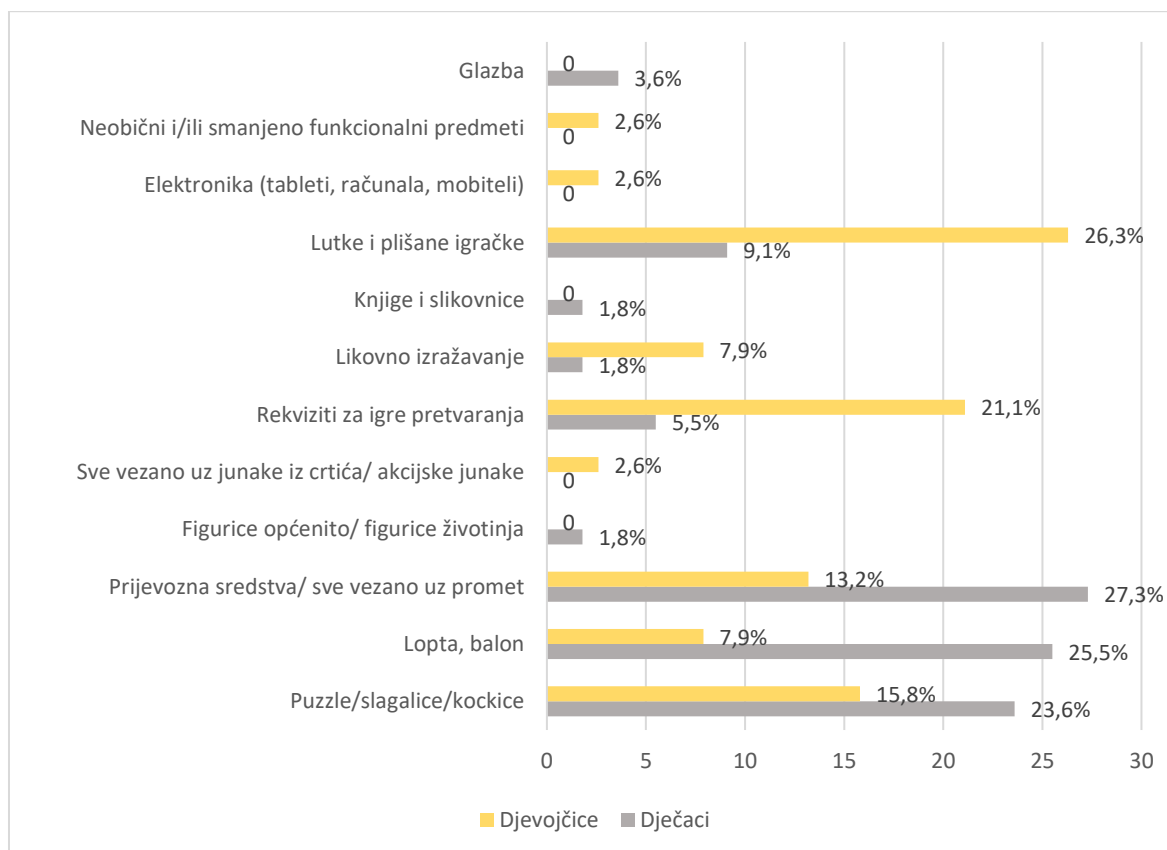
	Dječaci, N=19		Djevojčice, N=14		Mann-Whitney U-test	
	M	SD	M	SD	Z	p
Strani jezici	1,37	0,50	1,86	1,29	-0,78	0,51

Kako se radi o djeci s DS-om predškolske dobi, od koje većina (N=30) pohađa logopedsku terapiju, pretpostavljamo da ova djeca kasne za svojim vršnjacima u jezičnom razvoju jer je upravo jezik jedna od najoštećenijih domena u osoba s DS-om (Abbeduto i sur., 2007). Polovina roditelja (N=17) samostalno je navela da njihovo dijete još ne govori, a predjezična faza u djece s DS-om može trajati i nekoliko godina (pa čak i cijeli život) (Roberts i sur., 2007). Moguće je

da roditelji, s ciljem poticanja materinskog jezika (L1), više izlažu svoju djecu sadržajima (aplikacijama, pjesmicama, crtićima i sl.) na hrvatskom jeziku. Možemo zaključiti da su manja izloženost stranom jeziku (L2), teškoće na području fonološkog pamćenja te teškoće na području jezika općenito u djece s DS-om (Buckley i Bird, 2001) neki od razloga nezainteresiranosti za strane jezike.

4.2. Igra i aktivnost djece predškolske dobi

Na čestici koja ispituje interes za igračke roditelji su trebali navesti tri igračke s kojima se njihovo dijete najčešće igra. Roditelji su igračke navodili slučajnim redoslijedom. S obzirom na dobivene podatke, pronađena je razlika u vrsti igračaka s kojima se djevojčice i dječaci najčešće igraju (Slika 2).

Slika 2. Prikaz najčešćih igračaka djece s DS-om s obzirom na spol

Dobiveni rezultati pokazuju kako se predškolska djeca s DS-om najčešće igraju spolno stereotipnim igračkama. Tako se dječaci najčešće igraju "muškim" igračkama: najdraža su im prijevozna sredstva (prvenstveno autići, zatim avioni i vlakići) (27,3%), lopte (25,5%), a vole i manipulativne i konstrukcijske igračke kao što su kockice (23,6%). Djevojčice se također igraju stereotipno "ženskim" igračkama: najveći postotak djevojčica najviše voli igru s lutkama i

plišanim igračkama (26,3%) te rekvizitima za igre pretvaranja (kuhinjskim i doktorskim setom) (21,1%). Često se igraju s kockicama/slagalicama (15,8%) i prijevoznim sredstvima (autićima) (13,2%), iako ne više od dječaka. Nadalje, razlika je vidljiva u odabiru ostalih igračaka: pribora za likovno izražavanje (bojice i plastelin) (7,9%); te figuricama likova iz crtića (Ana i Elsa, dr. Pliško) (1,8%), tableta (2,6%) i stvari smanjene funkcionalnosti (papirići i konci) (2,6%) koji dječacima iz uzorka ne spadaju pod najomiljenije igračke. Neke od navedenih igračaka omiljene su i djeci s DS-om predškolske dobi iz uzorka Leko (2016): priče, lutke, Lego kockice, auti, rekviziti za kuhanje, lopte. Dobiveni podaci se slažu s rezultatima ostalih istraživanja na tipičnoj populaciji (vidi Alexander i sur., 2008; Ayres i Leve, 2006; Antončić, 2017).

Rezultati koji se odnose na intenzitet interesa cijelog uzorka pokazuju kako predškolska djeca s DS-om najviše uživaju u fizičkim aktivnostima. Fizičke igre (škakljanje, igra lovice, graničar...) uglavnom ili potpuno zanimaju 94% djece, a 87,8% djece iz uzorka uglavnom ili potpuno zanimaju igre loptom. Čak ni jedan roditelj nije označio da njegovo dijete uopće ne zanimaju ove aktivnosti. Lutke i plišane igračke uglavnom ili potpuno zanimaju velik broj djece (60,6%). Većinu djece predškolske dobi s DS-om iz ovog uzorka su uglavnom ili potpuno zanimale slikovnice (75,8%) i crtanje (51,5%). S druge strane, brojke i slova im nisu toliko zanimljiv sadržaj. Skoro polovinu djece (45,4%) brojke i slova uopće ili uglavnom ne zanimaju, a 33,3 % djece ponekad zanimaju. Ni jedan roditelj nije naveo kako njegovo dijete potpuno zanimaju figurice iz filmova ili crtića (npr. Jurić, Ratovi zvijezda, Snježno kraljevstvo i sl.) te ponekad zanimaju 42,4% djece, a uglavnom zanimaju 27,3%. Tramvaju, autobusi i/ili vlakovi ne zanimaju 33,4% djece iz uzorka, 30,3% ponekad zanimaju, uglavnom zanimaju 24,2% te potpuno zanimaju 12,1% djece. Dinosauri uopće i uglavnom ne zanimaju 48,5% djece iz uzorka, a u potpunosti zanimaju samo 9,1% djece. Puške, mačevi i pištolji ni jedno dijete iz uzorka potpuno ne zanimaju. Uopće i uglavnom ne zanimaju većinu djece (66,7%), dok ponekad zanimaju 24,2% djece.

Na nekim prethodno navedenim česticama koje su ispitivale intenzitet interesa pronađena je značajna razlika između dječaka i djevojčica (Tablica 5). Dječaci su pokazali veći interes za tramvaje/autobuse/vlakove ($p < 0,05$), dinosaure ($p < 0,05$), fizičke igre (škakljanje, igra lovice, graničar...) ($p < 0,05$) te igre loptom ($p < 0,01$), dok su djevojčice veći intenzitet interesa imale za brojke i/ili slova ($p < 0,05$) te figurice iz filma/crtića ($p < 0,05$). Spolne razlike nisu pronađene u intenzitetu interesa za crtanje, slikovnice, lutke ili plišane životinje te puške, mačeve i pištolje ($p > 0,05$). Ako usporedimo ove rezultate s najčešćim igračkama djece (Slika 2), možemo zaključiti kako i na području intenziteta interesa postoje neke stereotipne razlike. Tako su se

tramvaji/autobusi/vlakovi, odnosno prijevozna sredstva, igre loptom i fizičke igre pokazale tipičnim igračkama i aktivnostima za dječake za koje pokazuju najviše interesa. Iako su se lutke i plišane životinje značajno više puta navodile među omiljenim igračkama djevojčica, nije pronađena značajna razlika u intenzitetu interesa između dječaka i djevojčica. Nadalje, ne čudi postojanje značajne razlike intenziteta interesa za figurice iz filma/crtića s obzirom na to da figurice likova iz crtića (posebice ženskih likova) spadaju među omiljene igračke djevojčica.

Tablica 5. *Spolne razlike u intenzitetu interesa djece s DS-om na području igara i aktivnosti*

	Dječaci, N=19		Djevojčice, N=14		Mann-Whitney U-test	
	M	SD	M	SD	Z	p
Fizičke igre	4,58	0,77	4,14	0,54	-2,43	0,03*
Igre loptom	4,68	0,75	4,00	0,68	-3,07	0,01**
Crtanje	3,47	0,84	3,79	1,19	-1,32	0,21
Slikovnice	4,11	0,99	4,14	1,1	-0,21	0,84
Brojke i/ili slova	2,21	1,03	3,21	1,25	-2,20	0,03*
Lutke ili plišane životinje	3,63	0,83	3,43	1,16	-0,37	0,73
Puške, mačevi, pištolji	2,05	1,18	1,86	0,86	-0,31	0,79
Figurice iz filma/crtića	2,53	0,96	3,29	0,83	-2,35	0,03*
Tramvaji, autobusi i/ili vlakovi	3,42	1,12	2,45	1,22	-2,13	0,04*

*razina značajnosti 5%

** razina značajnosti 1%

Uzimajući u obzir prikazane podatke na području omiljenih igračaka, općenitih rezultata intenziteta interesa koji se odnose na cijeli uzorak te razlika u intenzitetu interesa prema spolu možemo zaključiti da su dobiveni rezultati u skladu sa stranim istraživanjima koja su proučavala spolne stereotipe u dječjim aktivnostima i igračkama (vidi Miller,1987; Ayres i Leve, 2006). Uočeno je da igre dječaka češće uključuju fizički aktivnije ponašanje, potiču istraživanje okoline, manipulaciju predmetima te vizuo-spacijalne vještine. Igra djevojčica češće sadržava lutke i plišane igračke te igre pretvaranja u kojima dotiču socijalne i obiteljske teme (npr. igra mame i bebe) ili tematiku vezanu uz kućanstvo (npr. kuhanje, peglanje itd.) što pak pokazuje ovladanost simboličkom igrom; kreativne aktivnosti i aktivnosti vezane uz pismenost.

4.2.1. Preferencije u odabiru partera za igru

Od roditelja se tražilo da od četiri ponuđene mogućnosti odaberu s kim se dijete najviše voli igrati (samo; s vršnjacima; s djecom mlađom od sebe; s djecom starijom od sebe ili s odraslima). Najveći broj djece, njih 45,5% (N=15), najviše se voli igrati s djecom starijom od sebe ili odraslima; 42,4% (N=14) djece preferira igru sa svojim vršnjacima, 9,1% (N=3) preferira samostalnu igru, dok se samo jedna djevojčica iz uzorka najviše voli igrati s djecom mlađom od sebe. Field (1980) smatra da je potrebno da se dogodi razvojni prijelaz fokusa interesa sa strukturiranih interakcija s odraslima na interakcije s vršnjacima kako bi došlo do povećanja vremena u druženju s vršnjacima. Razumljivo je da djeci s DS-om najviše odgovaraju interakcije sa starijom djecom i odraslima zbog njihovih razvijenijih socijalnih vještina, sposobnosti da uključe dijete u igru (Harper i McCluskey, 2003) i prilagode se njegovim potrebama. Također, veliki postotak djece uživa u igri s vršnjacima što je u skladu s djecom tipičnog razvoja. Starija istraživanja pokazuju (vidi Fagot, 1984) da se djeca koja su uključena u aktivnije fizičke igre više igraju sa svojim vršnjacima, dok se pasivna djeca značajno više igraju sama, a upravo su se fizičke igre pokazale kao omiljena aktivnost djeci s DS-om. Razlika između djevojčica i dječaka u odabiru partnera nije pronađena ($p>0,05$), no može se primijetiti kako djevojčice nešto više preferiraju igru s vršnjacima, dok dječaci za igru odabiru stariju djecu i odrasle (Tablica 6).

Tablica 6. Spolne razlike u odabiru partnera za igru predškolske djece s DS-om

	Odabir partnera za igru				Hi-kvadrat test		
	Frekvencija (%)				X ²	df	p
	samostalno	vršnjaci	mlađa djeca	starija/ odrasli			
<i>Dječaci</i> , N=19	5,3%	36,8%	0,0%	57,9%	3,93	3	0,27
<i>Djevojčice</i> , N=14	14,3%	50,0%	7,1%	28,6%			

4.3. Simbolizam

Rezultati deskriptivne statistike za čestice koje ispituju intenzitet interesa za poznavanje marki automobila te logotipova pokazuju kako većinu djece, njih 72,7%, marke automobila uopće ne zanimaju, 15,2% uglavnom ne zanimaju, 9,1% ponekad zanimaju, a samo jedno dijete

uglavnom zanimaju. Ni jedan roditelj nije označio kako njegovo dijete u potpunosti zanimaju marke automobila. Isto tako, logotipovi ne zanimaju nijedno dijete iz uzorka u potpunosti; 66,7 % djece logotipovi uopće ne zanimaju, 24,2% djece uglavnom ne zanimaju, ponekad zanimaju 6,1% djece te samo jedno dijete uglavnom zanimaju.

Razlika u intenzitetu interesa dječaka i djevojčica prema markama automobila i logotipova nije pronađena ($p > 0,05$) (Tablica 7).

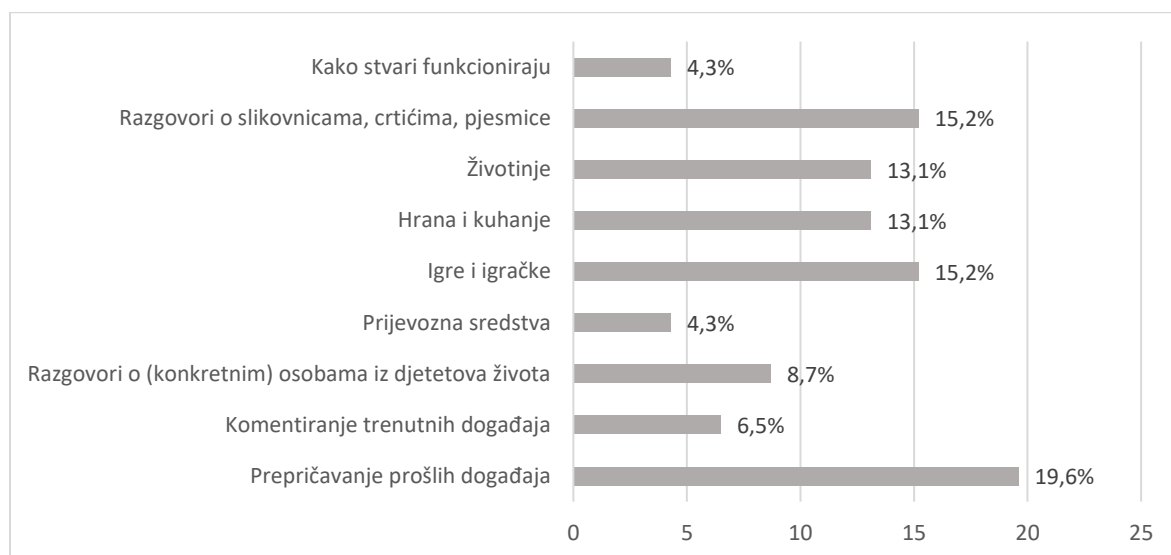
Tablica 7. *Spolne razlike u intenzitetu interesa djece s DS-om za marke automobila i logotipove*

	Dječaci, N=19		Djevojčice, N=14		Mann-Whitney U-test	
	M	SD	M	SD	Z	p
Marke automobila	1,47	0,91	1,36	0,63	-0,05	0,99
Logotipovi	1,42	0,84	1,50	0,65	-0,79	0,53

Usporedimo li rezultate djece s DS-om s rezultatima predškolske djece tipičnog razvoja dobivenih u istraživanju Antončić (2017) možemo vidjeti da, iako je intenzitet interesa nešto jači u djece tipičnog razvoja, marke automobila i logotipovi uglavnom ne zanimaju djecu predškolske dobi. Također, kod djece tipičnog razvoja pronađena je spolna razlika u skladu s istraživanjem McAlister i Cornwell (2010) koji navode da dječaci pokazuju veći interes za učenje i prepoznavanje marki automobila što je posljedica igranja s autićima. Dječaci s DS-om ne pokazuju veću zainteresiranost za marke automobila od djevojčica unatoč tome što su im autići omiljene igračke. Ovakvi rezultati niskih interesa ne čude s obzirom na to da djeca s DS-om imaju kognitivne deficite te deficite na području teorije uma (Abbeduto i sur., 2007) za koje McAlister i Cornwell (2010) navode kako su značajno povezani sa stvaranjem reprezentacija različitih marki proizvoda. Za razumijevanje simbola brenda dijete mora zadržati shematsku mentalnu reprezentaciju brenda što može biti problem djeci s DS-om. Nadalje, navode kako je zanimanje za logotipove i različita imena marki u predškolskoj dobi vezano uz logografsku/predalfabetsku fazu čitanja, a djeca s DS-om kasne za svojim vršnjacima iako su im vizualno procesiranje i vizualno pamćenje jake strane (Buckley i Sacks, 2001). Smatra se da su djeca s DS-om dobra u prepoznavanju riječi jer se oslanjaju na cijelu riječ i analiziranje vizualnih uzoraka (Abbeduto i sur., 2007) (u ovom slučaju boja, oblika, veličina i sl. marki i logotipova) te bi ovu sposobnost valjalo poticati, uz neki djetetu zanimljiviji sadržaj, u svrhu razvoja pismenosti i ekspresivnog rječnika.

4.4. Semantika

Roditelje se tražilo da navedu tri teme o kojima njihovo dijete najčešće razgovara. Potrebno je napomenuti da se radi o interpretaciji podataka dobivenih samo na uzorku djece koja su verbalna (N=17).

Slika 3. Najčešće teme razgovora predškolske djece s DS-om

Prikazani podatci ukazuju na to kako djeca najčešće prepričavaju prošle događaje (aktivnosti koje je dijete radilo tijekom dana, događaje i aktivnosti u vrtiću) (19,6%). Posebno je zanimljivo to što je većina roditelja navela putovanje (npr. šetnja do parka, vožnja autom) kao najčešću temu razgovora. Predškolska djeca u razgovoru s odraslima (roditeljima ili obitelji) češće razgovaraju o budućnosti i prošlosti jer ih njihova pitanja i komentari potiču na razvoj diskusije i odmicanje od „ovdje i sada“. Takvo komentiranje trenutnih događaja karakteristično je za djecu predškolske dobi (Marvin i sur., 1994), a u našem uzorku je također često prisutno u razgovoru (6,5%). Uz prepričavanje događaja vežu se i razgovori o konkretnim osobama iz djetetova života (8,7%). Djeca iz uzorka najčešće su razgovarala o prijateljima iz vrtića/parka te braći/sestrama što je u skladu s ostalim istraživanjima.

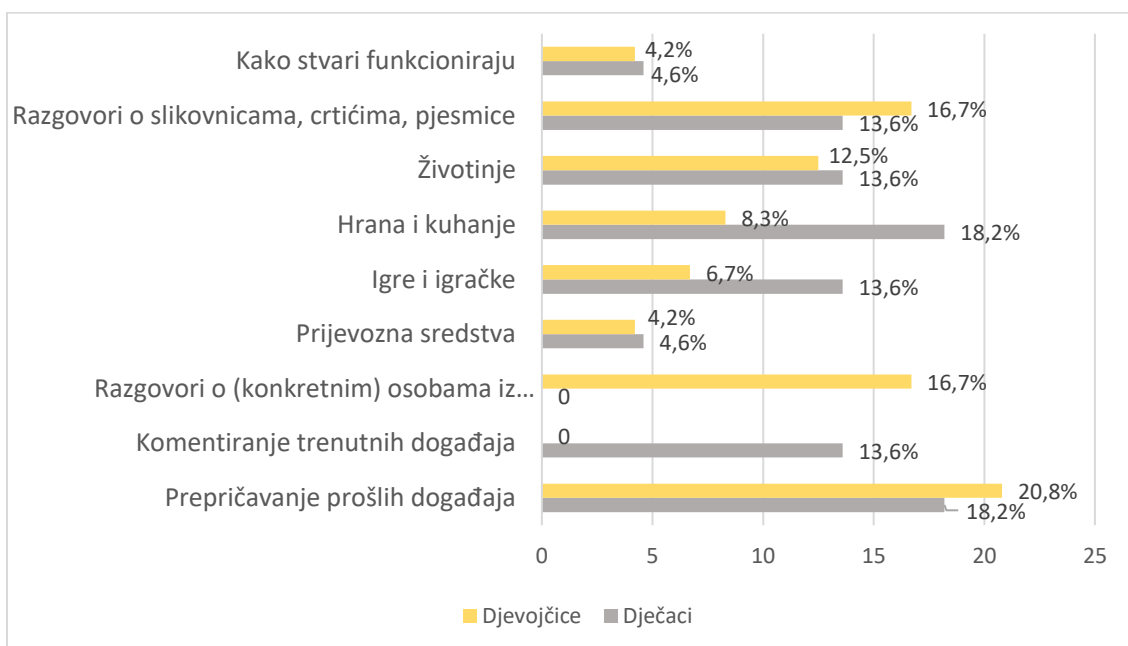
Teme kao što su hrana i kuhanje (13,1%) te igre i igračke (15,2%) većinom se odnose na: djetetovo komentiranje onoga što je pojelo, upravo jede ili će jesti; odnosno prepričavanje igre u kojoj je sudjelovalo u vrtiću/parku, pokazivanje igračke drugima i opisivanje što s njom radi te s kojom igračkom će se igrati. Istraživanja pokazuju kako djeca o igrama i igračkama najčešće razgovaraju u vrtiću u interakciji s ostalim vršnjacima (vidi Marvin i sur., 1994).

Interesi djece (životinje, prijevozna sredstva, priroda/funkcioniranje stvari) također su česta tema razgovora.

Slikovnice, crtići, filmovi i njihovi junaci našli su se među češćim temama razgovora (15,2%). Djeca najčešće prepričavaju omiljene slikovnice i crtiće te opisuju najdraže likove. S obzirom na to da djeca s DS-om imaju oskudniji vokabular te jezične i narativne vještine (Abbeduto i sur., 2007) te da su se pokazali dobrima u prepričavanju uz vizualnu podršku (Roberts i sur., 2007) možemo pretpostaviti da roditelji pomažu djeci u održavanju redosljedna priče te označavanju likova i problema pitanjima, komentarima pa i vizualnom podrškom (npr. slikovnice).

Dobiveni rezultati slažu se s rezultatima Leko (2016) koja navodi da su djeca s DS-om najčešće pričala o članovima obitelji, igračkama i igri, hrani, životinjama te su prepričavala slikovnice i crtane filmove. S druge strane, uspoređujući dobivene rezultate s rezultatima djece tipičnog razvoja na istoj čestici (vidi Antončić, 2017) možemo zaključiti da su teme djece tipičnog razvoja raznovrsnije (npr. sport, brojevi, logotipovi, posebni događaji i dani u godini) te kognitivno zahtjevnije, npr. razgovori o budućnosti (aktivnosti, planovi i želje) i apstraktne teme (emocije, poželjna i nepoželjna ponašanja, međuljudski odnosi, snovi itd.).

Uspoređeni su podatci najčešćih tema dječaka i djevojčica s DS-om (Slika 4) te su uočene određene razlike.

Slika 4. Spolne razlike u najčešćim temama predškolske djece s DS-om

Vidljivo je kako je prepričavanje prošlih događaja, priča i crtića najčešće kod oba spola, no nešto više kod djevojčica. Razgovore o interesima: prirodi (kako funkcioniraju stvari), životinjama, hrani i kuhanju, igrama i igračkama te prijevoznim sredstvima više vode dječaci, nego djevojčice iz uzorka što je pronađeno i na uzorku djece tipičnog razvoja (vidi Antončić, 2017).

Najveće razlike pronađene su kod komentiranja trenutnih događaja i razgovora o konkretnim osobama iz djetetova života. Za nijednu djevojčicu iz uzorka nije navedeno da komentira trenutne događaje, dok za dječake nije navedeno da razgovaraju o konkretnim osobama iz svog života. S obzirom na to da su se navedene teme našle među najčešćima općenito u populaciji djece s DS-om i tipičnog razvoja te da dosadašnja istraživanja nisu zabilježila ovakvu pojavu, možemo zaključiti je do ovakvih rezultata došlo zbog malog uzorka te malog broja djece iz uzorka koja verbalno komuniciraju.

4.5. Atipična ponašanja

Na čestici koja je ispitivala intenzivne interese djece, roditelji su trebali odgovoriti pokazuje li njihovo dijete izniman interes ili fascinaciju određenim predmetima koje smatraju neobičnim (npr. gumbići, konci, prijevozna sredstva, predmeti određenih boja i sl.) te navesti predmet interesa djeteta ako je odgovor potvrđan. Od cjelokupnog uzorka samo 18,2% (N=6) djece pokazuje izniman individualan interes za određene predmete što je u skladu s literaturom (vidi Johnson i sur., 2004; DeLoache i sur., 2007). Neobične interese prema "običnim" prijevoznim sredstvima pokazuje samo dvoje djece (6,1%) te su oba djeteta fascinirana autima. Ostatak neobičnih interesa (12,1%, N=4) usmjeren je prema detaljima i jako malim ili čudnim predmetima od kojih roditelji navode gumbiće, konce, vezice te etikete na odjeći ili plišanim igračkama.

Neobično znanje o određenoj domeni pokazuje također 18,2% djece. Za 15,2% (N=5) djece roditelji procjenjuju kako imaju odlično činjenično znanje o crtićima, slikovnicama i njihovim likovima što nije neobično s obzirom na to da se ova kategorija našla i među najčešćim temama dječjih razgovora te se pokazalo kako su crtići omiljeni većini djece iz uzorka. S druge strane, samo je jedno dijete pokazalo činjenično znanje o nekoj drugoj kategoriji – životinjama, koje također spadaju među omiljene teme predškolskoj djeci s DS-om.

Jedna od glavnih posljedica intenzivnih interesa je razvoj dosta bogatog znanja o interesnoj domeni (Alexander i sur., 2008). Intenzivni interesi motiviraju djecu da traže dodatne informacije o svom interesu kroz knjige (koje im netko drugi čita), digitalne medije, videe i

modele igračaka koji podupiru učenje (Johnson i sur., 2004) te više pričaju o svom interesu i postavljaju više pitanja o onome što ih zanima (Renninger, 1992). Za 12,1% (N=4) djece roditelji smatraju da često pričaju o istoj temi od čega ½ često priča o svakodnevnim aktivnostima, prijateljima i aktivnostima iz vrtića, a druga polovina o crtićima, bajkama, slikovnicama i njihovim likovima. Navedene teme su uobičajene teme za djecu predškolske dobi, stoga ne možemo zaključiti da su dio atipičnih interesa djece. U istraživanju Leko (2016) ni jedan sudionik s DS-om nije prekomjerno pričao o istoj temi ili pokazivao interese za neobične predmete.

Samo 9,1% (N=3) djece iz uzorka sakuplja određene predmete: jedno dijete sakuplja sitne i smanjeno funkcionalne predmete- kamenčiće, drugo dijete sakuplja različite salvete koje se inače smatraju kolekcionarskim predmetima u društvu, dok treće sakuplja autiće. Dobiveni postotak znatno je manji od postotka dobivenog na tipičnoj populaciji (35%) kod koje je pronađeno sakupljanje raznovrsnijih predmeta (vidi Antončić, 2017) u odnosu na djecu s DS-om.

Rezultati Hi-kvadrat testa pokazuju da nema statistički značajne spolne razlike u sadržaju intenzivnih individualnih interesa, posjedovanju bogatog činjeničnog znanja u području interesa, pričanju o istoj temi te sakupljanju određenih predmeta od interesa ($p>0,05$) (Tablica 8).

Tablica 8. *Spolne razlike u sadržaju intenzivnih individualnih interesa, posjedovanju bogatog činjeničnog znanja u području interesa, pričanju o istoj temi te sakupljanju određenih predmeta od interesa*

	X ²	df	p
Intenzivni individualni interesi	0,25	1	0,62
Sadržaj intenzivnih individualnih interesa	0,38	1	0,54
Činjenično znanje u području intenzivnog interesa	0,17	1	0,68
Područje činjeničnog znanja	1,2	1	0,27
Često ponavljajuća tema	0,11	1	0,74
Sadržaj često ponavljajuće teme	0,00	1	1,00
Sakupljanje predmeta	0,79	1	0,37
Vrsta predmeta	3,00	2	0,22

Dobiveni rezultati ne slažu se s rezultatima stranih istraživanja djece tipičnog razvoja koja govore da dječaci češće od djevojčica posjeduju konceptualno znanje u području intenzivnog interesa (vidi DeLoache i sur., 2007; Alexander i sur., 2008). Antončić (2017) u svom istraživanju na predškolicima tipičnog razvoja navodi da najveći broj dječaka pokazuje interes za predmete poput "običnih i specijalnih" prijevoznih sredstava, alata i strojeva te dizalica, dok djevojčice pokazuju interes za predmete određenog obilježja (npr. predmeti žute boje) te male i neobične predmete (npr. gumbići, konci itd.) te puzzle i druge slagalice. Na ovom uzorku djece s DS-om nisu pronađene takve razlike, iako su neke od navedenih kategorija bile navedene među česticama koje ispituju intenzivne interese. S obzirom na to da djeca koja imaju konceptualne interese o svom konceptu od zanimanja često pričaju te pokazuju bogato činjenično znanje, možemo zaključiti da ni jedno dijete iz ovog uzorka nema određeni konceptualni interes. Kategorije navedene na čestici pokazivanja neobičnog interesa ne podudaraju se s česticama o činjeničnom znanju ili pričanju o istoj temi. Također, za ni jedno dijete nije navedena neobičnost na barem dvije od ove četiri čestice (npr. nema slučaja gdje isto dijete pokazuje neobičan interes prema kamenčićima i sakuplja ih). Za pretpostaviti je da su neki roditelji pojmove kao što su *izniman interes* ili *odlično činjenično znanje* pogrešno interpretirali (što se i vidjelo po nekim neupotrebljivim odgovorima) te su navodili uobičajene interese o kojima su djeca u posljednje vrijeme češće razgovarala. Isto tako, djeca predškolske dobi s DS-om iz ovog uzorka zasigurno nemaju atipične interese što se slaže s rezultatima djece s DS-om predškolske dobi iz istraživanja Leko (2016).

4.5.1. Socijalna interakcija i ograničeni i repetitivni obrasci ponašanja

Kako bi saznali javljaju li se nepoželjni, ograničeni i repetitivni oblici ponašanja u predškolske djece s DS-om te u kojem obliku i koliko često, analizirani su odgovori roditelja na česticama četverostupanjske Likertove skale (1-*Nikad*; 4-*Uvijek*). Ove čestice opisuju klinički važne kriterije za dijagnostiku poremećaja iz spektra autizma (PSA) prema DSM V priručniku (American Psychiatric Association, 2013).

Dobiveni rezultati upućuju na to da djeca s DS-om predškolske dobi znatno češće pokazuju prosocijalna ponašanja od atipičnih, ograničenih, repetitivnih aktivnosti i interesa. Djeca s DS-om često ili uvijek pokazuju interes za dječje pjesmice i brojalice (94%) te nove igračke i aktivnosti (84,8 %). Samo jedno dijete iz uzorka odabire igru uvijek istim igračkama čak i ako su mu dostupne druge igračke, a 24,3% djece to radi ponekad. Većina djece ne slaže spontano

igračke ili druge predmete po boji i obliku (72,7%) ili u niz (66,6%). U svakodnevnim aktivnostima i igri nisu usmjerena samo na predmete i igračke od interesa, već preusmjeravaju pažnju na živa bića. Čak 93,9 % djece uvijek ili često spontano primjećuje životinje prisutne u okolini tijekom igre i aktivnosti te pokazuje veći interes za prisutne osobe, negoli za predmete i igračke.

Na čestici izoliranoj od navedene Likertove skale, djeca s DS-om okarakterizirana su kao ekstroverti od strane svojih roditelja u 87,9% slučajeva, a razlika između dječaka i djevojčica nije pronađena ($p>0,05$). Poznato je da djeca s DS-om općenito pokazuju visoku razinu zainteresiranosti za socijalne interakcije (Abbeduto i sur., 2007). Većina djece, njih 66,7%, često ili uvijek lako započinje interakciju i igru s djetetom ili osobom koju su tek upoznali. S obzirom na to da su se odrasli i starija djeca pokazala kao omiljeni partneri za igru djece s DS-om, ne čudi da odrasle znatno više pozivaju na igru (75,8%), nego svoje vršnjake (48,5%). Iako 66,7% djece spontano ne ponavlja fraze koje je čulo npr. iz crtića ili reklame (51,5% djece iz cijelog uzorka još nije verbalno), velik broj djece s DS-om oponaša drugu djecu (60,6% često i uvijek; 39,4% ponekad). Vještina imitacije naglašava se kao jaka strana djece s DS-om (Abbeduto i sur., 2007), a može biti korisna u socijalnoj igri s vršnjacima te u poticanju komunikacijskih i jezičnih vještina. Samo jedno dijete iz uzorka pokazalo je da mu je važno da se neke dnevne aktivnosti ili igre obavljaju uvijek na isti način. Više od polovine djece (62,8%) nije sklono rutinama što je čak manje od postotka pronađenom na uzorku djece tipičnog razvoja (vidi Antončić, 2017). Ovaj podatak ne čudi uzmemo li u obzir neka istraživanja koja navode da se rigidna kognitivna ponašanja višeg reda kao što su ograničeni interesi, kompulzivno ponašanje i rituali, teškoće u promjenama rutine i otpor prema trivijalnim promjenama u okolini vezane uz viši NVIQ (vidi Cuccaro i sur., 2003; Cracani-Rathwell i sur., 2010). Pokazalo se kako većina djece s DS-om uglavnom nije izbirljiva u odabiru hrane (45,5% ponekad; 24,2% nikad), a za čak 45,3% djece roditelji su označili da ponekad ili često pokazuju preosjetljivost na određene zvukove, dodire, mirise ili vidne podražaje, dok se u literaturi hipersenzitivnost djece s DS-om navodi kao rijetkost (vidi Abbeduto, 2007). Roditelji u primjerima hipersenzitivnosti ističu djetetove reakcije na preglasan zvuk (18,2%), više senzoričkih modaliteta (12,1%) te dodir (9,1%). Iz nekih primjera koje su roditelji opisali dalo se zaključiti kako je pojam *preosjetljivost* bilo potrebno dodatno pojasniti te je moguće da su različite interpretacije pojma utjecale na dobiveni rezultat.

Na nijednoj od navedenih čestica nije pronađena statistički značajna razlika između dječaka i djevojčica ($p>0,05$) (Tablica 9).

Tablica 9. *Spolne razlike u poželjnim i nepoželjnim obrascima ponašanja*

	Dječaci, N=19		Djevojčice, N=14		Mann-Whitney U- test	
	M	SD	M	SD	Z	p
Interes za nove igračke i aktivnosti	3,21	0,71	3,14	0,66	-0,32	0,79
Interes za pjesmice/brojalice	3,47	0,61	3,21	0,80	-0,94	0,42
Spontano primjećivanje životinja	3,37	0,68	3,00	1,11	-0,79	0,48
<i>Spontano ponavljanje fraza</i>	2,05	0,85	2,14	1,10	-0,10	0,93
<i>Slaganje igračaka u niz</i>	2,16	0,90	2,14	0,86	-0,10	0,93
Oponašanje druge djece	2,84	0,69	2,71	0,99	-0,47	0,68
Pozivanje vršnjaka u igru	2,42	0,96	2,71	0,91	-0,90	0,38
Pozivanje odraslih u igru	2,95	0,71	2,86	0,77	-0,55	0,63
Slaganje stvari po obliku	1,84	1,02	2,29	0,91	-1,55	0,15
Pridržavanje rutina	1,89	0,81	2,21	0,80	-1,29	0,24
Lako započinjanje interakcije s novom osobom	2,74	0,99	3,00	0,88	-0,80	0,46
<i>Izbirljivost u odabiru hrane</i>	2,21	1,08	2,07	0,62	-0,15	0,90
<i>Veći interes za predmete nego za osobe</i>	1,84	0,60	1,86	0,36	-0,19	0,90
<i>Igranje stalno istim igračkama</i>	1,95	0,85	2,21	0,70	-1,14	0,30
<i>Preosjetljivost na određene podražaje</i>	1,68	0,89	1,71	0,83	-0,20	0,87

**nepoželjni obrasci ponašanja*

Na čestici koja ispituje uobičajenu reakciju djeteta nakon prekida u aktivnosti (npr. usred igranja igrice na računalu) pokazalo se da većina djece s DS-om pokazuje negodovanje, ali ne plače, ne viče i ne pruža fizički otpor (63,6%, N=21) što je u skladu s rezultatima dobivenim na tipičnoj populaciji (vidi Antončić, 2017). Ovakvi rezultati ne čude jer se niske stope

nepoželjnih ponašanja (npr. agresivnost) i različiti oblici psihopatologije (npr. anksiozni poremećaj) te generalno jake socijalne vještine navode se kao neke od glavnih ponašajnih karakteristika osoba s DS-om (Pueschel, 1996). Mali broj djece reagira izraženo negativno (N=5). Denham i sur. (2003) navode kako djeca sa slabije razvijenim vještinama rješavanja problema ponekad imaju teškoća u prijelazima na nove aktivnosti te iskazuju svoju frustraciju kroz emocionalne tantrume. Shields i sur. (2010) pronalaze povezanost između prilagodbe ponašanja i verbalnih sposobnosti djece, mogućnosti zauzimanja tuđe perspektive te situacijskog razumijevanja.

Promatrajući rezultate dobivene provedbom Hi-kvadrat testa, može se uočiti da postoji statistički značajna spolna razlika u reakcijama na prekid aktivnosti ($p < 0,01$) (Tablica 10). Zanimljivo je da čak 92,9% (N=13) djevojčica pokazuje negodovanje, ali ne i pretjerane negativne reakcije, dok ni jedna ne prelazi lako na novu aktivnost. S druge strane, dječaci imaju nešto ujednačenije rezultate gdje njih 42,1% (N=8) pokazuje negodovanje, ali ne plače i ne pruža otpor, a 36,8% (N=7) lako prelazi na novu aktivnost. S obzirom na rezultate stranih istraživanja (vidi LaFreniere i Dumas, 1996) koja govore da djevojčice imaju višu razinu socijalne kompetencije te manje pokazuju negativne emocije u igri, bilo bi očekivano da će djevojčice biti te koje će u većem postotku lakše prelaziti na novu aktivnost. Iako, samo jedna djevojčica (7,1%) iz uzorka izraženo negativno reagira na prekid aktivnosti, što je manje od postotka dječaka koji isto reagiraju (21,1%).

Tablica 10. Reakcije na prekid aktivnosti s obzirom na spol

	Reakcije na prekid aktivnosti			Hi-kvadrat test		
	Frekvencija (%)			X ²	df	p
	Plače, više ili pruža fiz. otpor	Negodovanje, ali ne pruža fiz. otpor	Lako prelazi na novu aktivnost			
Dječaci, N=19	21,1%	42,1%	36,8%	9,45	2	0,009**
Djevojčice, N=14	7,1%	92,9%	0,0%			

** razina značajnosti 1%

5. VERIFIKACIJA HIPOTEZA

Prva hipoteza istraživanja (**H1**) glasila je: *Djeca predškolske dobi s Downovim sindromom imaju interese slične djeci tipičnog razvoja.* Budući da su se rezultati djece s DS-om na većini čestica preklapali s rezultatima istraživanja koja su za svoj uzorak imala djecu tipičnog razvoja predškolske dobi, ovu hipotezu istraživanja možemo u potpunosti prihvatiti. Interesi djece s DS-om tipični su kao i interesi djece tipičnog razvoja, no neke razlike postoje te se mogu objasniti samim teškoćama koje sa sobom nosi DS.

Druga hipoteza (**H2**) glasila je: *Postoje spolne razlike u interesima djece predškolske dobi s Downovim sindromom.* S obzirom na to da su razlike pronađene samo na određenim varijablama, druga je pretpostavka djelomično potvrđena. Razlike u interesu između djevojčica i dječaka dobivene su na sljedećim česticama: učestalosti korištenja elektroničkih uređaja; intenzitetu interesa za određene aktivnosti i igračke: fizičke igre, igre loptom, brojke i/ili slova, figurice iz raznih filmova ili crtića, tramvaje/autobuse/vlakove, dinosaure; reakciji na prekid aktivnosti te semantičkom sadržaju razgovora što je u ovome istraživanju najvjerojatnije posljedica malog uzorka.

6. NEDOSTATCI ISTRAŽIVANJA

Najveće ograničenje ovog istraživanja odnosi se na vrlo mali broj ispitanika (N=33) i prigodno uzorkovanje što otežava mogućnost generalizacije rezultata. Nadalje, samo je nešto više od pola djece iz uzorka (N=17) verbalno komuniciralo što je utjecalo na rezultate onih čestica koje su se odnosile na sadržaj razgovora. Također, sudionici su uglavnom bila djeca visokoobrazovanih roditelja koja polaze jaslice ili vrtić te imaju barem još jednog brata ili sestru. U budućim bi istraživanjima bilo dobro istražiti postojanje razlika u interesima ovisno o pohađanju vrtića, obrazovanju roditelja te broju braće i sestara i njihove dobi.

S obzirom na to da se ovdje radi o djeci s intelektualnim teškoćama, čiji su interesi još uvijek neistraženi, bilo bi dobro imati podatke i o stupnju intelektualnih teškoća te u budućim istraživanjima ispitati razlike u interesima ovisno o istima.

Poboljšanja bi se mogla izvesti i u samoj metodologiji. Roditelji su upitnike ispunjavali kod kuće, bez mogućnosti pojašnjenja nekih pitanja od strane stručne osobe. Prema odgovorima na pojedina pitanja moglo se uočiti da su roditelji skloni njihovom pogrešnom tumačenju te su

neki odgovori bili neiskoristivi. Ipak, takvih slučajeva je bilo tek nekoliko, no bilo bi dobro da se ovaj upitnik ispunjava u prisustvu stručne osobe kako se pojedina pitanja ne bi ostavila na interpretaciju roditeljima. Također, u ovom se slučaju on-line anketa pokazala kao brži i učinkovitiji način prikupljanja podataka pa bi efikasnije rješenje bilo pismeno dodatno pojasniti određena pitanja i pojmove (pogotovo dijagnostički važne kriterije).

7. ZAKLJUČAK

U igrama, aktivnostima i kontaktu s predmetima od interesa povećava se djetetova motivacija i pažnja te se stvara povoljno okruženje koje omogućuje razvoj socijalnih, motoričkih i kognitivnih vještina. Unatoč njihovom značajnom razvojnom doprinosu, još se jako malo zna o interesima djece s intelektualnim teškoćama kao što su djeca s DS-om. U ovom radu su se istraživale aktivnosti i igre za koje dječaci i djevojčice predškolske dobi s DS-om pokazuju interes s ciljem njihove usporedbe s interesima djece tipičnog razvoja. Provođenjem *Upitnika o interesima djece predškolske dobi* potvrđeno je da su interesi predškolske djece s DS-om slični interesima djece tipičnog razvoja (H1). Također, djelomično je potvrđeno da postoje spolne razlike u interesima djece predškolske dobi s DS-om (H2). Predškolska djeca s DS-om provode puno više vremena u igri na otvorenom, nego za televizorom, mobitelima, tabletima i kompjuterima. No, i kvalitetni edukativni sadržaji dostupni na elektroničkim uređajima mogu doprinijeti razvoju akademskih i socijalnih vještina te poticanju komunikacije i jezika imitacijom koja se ističe kao jaka strana ove populacije. Također, primijećeno je da djeca s DS-om gledaju znatno manju količinu sadržaja na stranom jeziku u odnosu na svoje vršnjake tipičnog razvoja. Dječaci i djevojčice razlikuju se u sadržaju interesa. Dječaci s DS-om se najčešće igraju spolno stereotipnim, "muškim", igračkama: najdraža su im prijevozna sredstva (autići, avioni i vlakići), lopte te manipulativne i konstrukcijske igračke kao što su kockice. Djevojčice se također igraju stereotipno "ženskim" igračkama, no u nešto manjoj mjeri. Najviše se igraju lutkama, plišanim igračkama te rekvizitima za igre pretvaranja (kuhinjskim i doktorskim setom) što upućuje na ovladanost simboličkom igrom, no preferiraju i manipulativne i konstrukcijske igračke. Preferencija za spolno stereotipne sadržaje pronađena je i na česticama koje su ispitivale intenzitet interesa. Dječaci su pokazali veći interes za prijevozna sredstva, dinosaure, fizičke igre (škakljanje, igra lovice, graničar...) te igre loptom, dok su djevojčice veći intenzitet interesa imale za brojke i/ili slova te figurice likova iz crtanih filmova. Također, dječaci češće razgovaraju o temama koje se odnose na njihove predmete

interesa (prirodi - kako funkcioniraju stvari, životinjama, hrani i kuhanju, igrama i igračkama te prijevoznim sredstvima), dok je prepričavanje prošlih događaja te sadržaja priča i crtića nešto više zastupljeno kod djevojčica. Zanimljivo, za ni jednu djevojčicu iz uzorka nije navedeno da komentira trenutne ("ovdje i sada") događaje, dok za dječake nije navedeno da razgovaraju o konkretnim osobama iz svog života. Uspoređujući teme razgovora djece s DS-om i njihovih vršnjaka tipičnog razvoja možemo zaključiti da su teme djece tipičnog razvoja raznovrsnije te kognitivno zahtjevnije (npr. razgovori o budućnosti te apstraktne teme). Pronađeno je da su česti partneri za igru djece s DS-om njihovi vršnjaci te, nešto češće, starija djeca i odrasle osobe. Djeca s DS-om češće pozivaju odrasle osobe u igru vjerojatno zbog toga što bolje prilagođavaju interakciju njihovim potrebama. Na česticama koje su ispitivale atipična ponašanja i interese, djeca s DS-om predškolske dobi znatno češće pokazuju prosocijalna ponašanja od atipičnih, ograničenih, repetitivnih aktivnosti i interesa. Ni jedno dijete iz uzorka nije pokazalo nekakav atipičan ili izrazito intenzivan interes. Unatoč nemogućnosti generalizacije dobivenih rezultata zbog malog uzorka i nekih metodoloških nedostataka, dobiveni podatci mogli bi biti od koristi u radu s predškolcima s DS-om. Potrebno je iskoristiti jake strane ove djece te im, kroz interesantan sadržaj, pružiti kontekst koji će poticati razvoj njihovih sposobnosti kako bi njihovo funkcioniranje u svakodnevnim situacijama bilo što uspješnije i neovisnije.

8. LITERATURA

Abbeduto, L., Warren, S. F. i Conners, F. A. (2007). Language development in Down syndrome: From prelinguistic period to the acquisition of literacy. *Mental retardation and developmental disabilities research reviews*, 13, 247-261.

Alexander, J. M., Johnson, K. E., Leibham, M. E. i Kelley, K. (2008): Development of conceptual interests in young children. *Cognitive Development*, 23, 324-334.

American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-5*. Washington, D.C: American Psychiatric Association.

Anand, S. i Krosnick, J.A. (2005). Demographic Predictors of Media Use Among Infants, Toddlers, and Preschoolers. *American Behavioral Scientist*, 48, 539-561.

Anthony, L. G., Kenworthy, L., Yerys, B. E., Jankowski, K. F., James, J. D., Harms, M. B., Martin, A. i Wallace, G. L. (2013). Interests in high-functioning autism are more intense, interfering, and idiosyncratic, but not more circumscribed, than those in neurotypical development. *Developmental Psychopathology*, 25, 643-652.

Antončić, Z. (2017). *Interesi djece predškolske dobi*. Diplomski rad. Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Ayres, M. i Leve, L. D. (2006). Gender Identity and Play. U D. P. Fromberg i D. Bergen (Ur.), *Play from Birth to Twelve- Contexts, Perspectives, and Meanings*, (str. 41-46). New York: Routledge.

Barišić, I. (2005). Downov sindrom. *Medicina*, 42, 69-75.

Barišić, I. (2008). Genetika i genetsko informiranje. U V. Čulić i S. Čulić (Ur.), *Sindrom Down* (str. 61-75). Split: Naklada Bošković i Udruga 21 za sindrom Down.

Baron-Cohen, S. (2002). The extremely male brain theory of autism. *Trends in Cognitive Sciences*, 6, 248-254.

Bishop, S. L., Richler, J. i Lord, C. (2006). Restricted and repetitive behaviors and nonverbal IQ in children with autism spectrum disorders. *Child Neuropsychology*, 12, 247-267.

Bloom, B. S. (1985). *Developing talent in young people*. New York: Ballantine.

Brooks, J. B. (1973). Familial antecedents and adult correlates of artistic interests in childhood. *Journal of Personality*, 41, 110-120.

Buckley, S. i Bird, G. (2001). *Speech and language development for children with Down syndrome (5-11 years)*. Hampshire: Down Syndrome Education International.

Buckley, S. i Sacks, B. (2001). *An overview of the development of infants with Down syndrome (0-5 years)*. Hampshire: Down Syndrome Issues and Information.

Carcani-Rathwell, I., Rabe-Hasketh, S. i Santosh, P. J. (2006). Repetitive and stereotyped behaviours in pervasive developmental disorders. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47, 573-581.

Cebula, K. R., Moore, D. G. i Wishart, J. G. (2009). Social cognition in children with Down's syndrome: challenges to research and theory building. *Journal of intellectual disability research*, 54, 113-134.

Chapman, R. (1999). Language and cognitive development in children and adolescents with DS. U J. F. Miller, L. A. Leavitt i M. Leddy (Ur.), *Improving the communication of people with Down syndrome* (str. 41-60). Baltimore: Brookes.

Clementi, M., Bianca, S., Benedicenti, F. i Tenconi, R. (1999). Down syndrome and parity. *Journal of Community Genetics*, 2, 18-22.

Coggins, T., Carpenter, R. i Owings, N. (1983). Examining early intentional communication in Down's syndrome and nonretarded children. *The British Journal of Disorders of Communication*, 18, 98-106.

Cuccaro, M. L., Shao, Y., Grubber, J., Slifer, M., Wolpert, C. M., Donnelly, S. L., Abramson, R. K., Ravan, S. A., Wright, H. H., DeLong, R. G. i Pericak-Vance, M. A. (2003). Factor analysis of restricted and repetitive behaviors in autism using the Autism Diagnostic Interview-R. *Child Psychiatry and Human Development*, 34, 3-17.

Čulić, V. (2008). Kliničke osobitosti. U V. Čulić i S. Čulić (Ur.), *Sindrom Down* (str. 25-53). Split: Naklada Bošković i Udruga 21 za sindrom Down.

DeLoache, J. S., Simcock, G. i Macari, S. (2007). Planes, trains, automobiles – and tea sets: Extremely intense interests in very young children. *Developmental Psychology*, 43, 1579-86.

- Denham, S. A., Blair, K. A., DeMulder, E., Levitas, J., Sawyer, K., Auerbach-Major, S. i Queenan, P. (2003). Preschool emotional competence: Pathway to social competence? *Child Development, 74*, 238-256.
- Dodd, B. (1976). A comparison of the phonological systems of mental age matched, normal, severely subnormal and Down's syndrome children. *The British Journal of Disorders of Communication, 11*, 27-42.
- Dodd, B. i Thompson, L. (2001). Speech disorder in children with Down's syndrome. *Journal of Intellectual Disability Research, 45*, 308-316.
- Esbensen, A. J., Seltzer, M. M., Lam, K. S. L. i Bodfish, J. W. (2009). Age-related differences in restricted and repetitive behaviors in autism spectrum disorders. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 39*, 57-66.
- Erceg, M. (2008). Epidemiologija. U V. Čulić i S. Čulić (Ur.), *Sindrom Down* (str. 53-60). Split: Naklada Bošković i Udruga 21 za sindrom Down.
- Ericsson, K. A. i Crutcher, R. J. (1990). The nature of exceptional performance. U P. B. Baltes i D. L. Featherman (Ur.), *Life-span development and behavior, 10* (str. 187-217). Hillsdale: Erlbaum.
- Evaldsson, A-C. i Corsaro, W. A. (1998). Play and games in the peer cultures of preschool and preadolescent children. *An interpretative approach. Childhood, 5*, 377-402.
- Fagot, B. I. (1984). Teacher and peer reactions to boys' and girls' play styles. *Sex Roles, 11*, 691-702.
- Field, T. M. (1980). Self, teacher, toy, and peer-directed behaviors of handicapped preschool children. U T. M. Field, S. Goldberg, D. Stern i A. M. Sostek (Ur.), *High-risk infants and children* (str. 313-326). New York: Academic Press
- Fink, B. (1994). Interest and exploration: Exploratory action in the context of interest genesis. U H. Keller, K. Schneider i B. Henderson (Ur.), *Curiosity and exploration* (str. 100-120). New York: Springer-Verlag.
- Genc, Z. (2014). Parents' Perceptions about the Mobile Technology Use of Preschool Aged Children. *Procedia - Social and Behavioral Sciences, 146*, 55-60.

Goldman, J. A. (1981). Social Participation of Preschool Children in Same- versus Mixed-Age Groups. *Child Development*, 52, 644-650.

Gunter, B. i McAleer, J. (1997). *Children & Television*. New York: Routedledge.

Hasanhodžić, M. (2008). Down sindrom: Program specifične zdravstvene zaštite. *Pedijatrija danas*, 4, 53-67.

Harper, L. V. i McCluskey, K. S. (2003). Teacher-child and child-child interactions in inclusive preschool settings: do adults inhibit peer interactions? *Early Childhood Research Quarterly*, 18, 163-184.

Hassold, T. i Hunt, P. (2001). To err (meiotically) is human: the genesis of human aneuploidy. *Nature Reviews Genetics*, 2, 280-291.

John, F. M., Bromham, N. R., Woodhouse, J. M. i Candy, T. R. (2004). Spatial vision deficits in infants and children with Down syndrome. *Investigative Ophthalmology & Visual Science*, 45, 1566-1572.

Johnson, K. E., Alexander, J. M., Spencer, S., Leibham, M. E. i Neitzel, C. (2004). Factors associated with the early emergence of intense interests within conceptual domains. *Cognitive Development*, 19, 325-343.

Kallen, B., Mastroiacovo, P. i Robert E. (1996). Major congenital malformations in Down syndrome. *American Journal of Medical Genetics*, 65,160-166.

Krapp, A., Hidi, S. i Renninger, K. A. (1992). Interest, learning, and development. U K. A. Renninger i S. Hidi (Ur.), *The role of interest in learning and development* (str. 3-25). Hillsdale: Erlbaum.

Krapp, A. (2002). Structural and dynamic aspects of interest development: Theoretical considerations from an ontogenetic perspective. *Learning and Instruction*, 12, 383-409.

Kurtović-Kozarić, A., Mehinović, L., Malešević, R., Mesanović, S., Jaroš, T., Stomornjak-Vukadin, M., Mačkić-Đurović, M., Ibrulj, S., Kurtović-Basić, I. i Kozarić, M. (2016). Ten-year trends in prevalence of Down syndrome in a developing country: impact of the maternal age and prenatal screening. *European Journal of Obstetrics & Gynecology and Reproductive Biology*, 206, 79-83.

Kuvač-Kraljević, J., Ceganec, M. i Šimleša, S. (2014). Gestural development and its relation to a child's early vocabulary. *Infant Behaviour & Development*, 37, 192-202.

LaFreniere, P. J. i Dumas, J. E. (1996). Social competence and behavior evaluation in children ages 3 to 6 years: The short form (SCBE-30). *Psychological Assessment*, 8, 369-377.

Leibham, M. E., Alexander, J. M., Johnson, K. E., Neitzelc, C. L. i Reis-Henrie, F. P. (2005). Parenting behaviors associated with the maintenance of preschoolers' interests: A prospective longitudinal study. *Applied Developmental Psychology*, 26, 397-414.

Leko, Lj. (2016). *Pragmatičke sposobnosti u predškolske djece s Downovim sindromom*. Diplomski rad. Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Loane, M., Morris, J. K., Addor, M-C. Arriola, L., Budd, J., Doray, B., Garne, E., Gatt, M., Haeusler, M., Khoshnood, B., Melve, K. K., O'Mahony, M., Queißer-Wahrendorf, A., Rankin, J., Rissmann, A., Rounding, C., Salvador, J., Tucker, D., Wellesley, D., Yevtushok, L. i Dolk, H. (2013). Twenty-year trends in the prevalence of Down syndrome and other trisomies in Europe: impact of maternal age and prenatal screening. *European Journal of Human Genetics*, 21, 27-33.

Mahmutović, A. (2013). Značaj igre u socijalizaciji djece predškolskog uzrasta. *Metodički obzori*, 18, 8, 21-33.

Marvin, C. A. (1994). Cartalk! Conversational Topics of Preschool Children En Route Home From Preschool. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools*, 25, 146-155.

Marvin, C. A., Beukelman, D., Brockhaus, J. i Kast, L. (1994). „What are you talking about?“. Semantic analysis of preschool children's conversational topics in home and preschool settings. *Augmentative and Alternative Communication*, 10, 75-86.

McAlister, A. R. i Cornwell, T. B. (2010). Children's Brand Symbolism Understanding: Links to Theory of Mind and Executive Functioning. *Psychology and Marketing*, 27, 203-228.

Miller, C. L. (1987). Qualitative differences among gender- stereotyped toys: Implications for cognitive and social development in girls and boys. *Sex roles*, 16, 473-487.

Moller, L. C. i Serbin, L. A. (1996). Antecedents of toddler gender segregation: Cognitive consonance, gender-typed toy preferences and behavioral compatibility. *Sex Roles*, 35, 445-460.

Parker, S. E., Mai, C. T., Canfield, M. A., Rickard, R., Wang, Y., Meyer, R. E., Anderson, P., Mason, C. A., Collins, J. S., Kirby, R. S. i Correa, A. (2010). Updated National Birth Prevalence estimates for selected birth defects in the United States, 2004-2006. *Birth Defects Research. Part A. Clinical and Molecular Teratology*, 12, 1008-1016.

Petersen, M. B. i Mikkelsen, M. (2000). Nondisjunction in trisomy 21: origin and mechanisms. *Cytogenetics and Cell Genetics*, 91, 199-203.

Pueschel, S. M. (1996). Young people with Down syndrome: transition from childhood to adulthood. *Mental Retardation and Developmental Disabilities*, 2, 90-95.

Radesky, J. S., Schumacher, J. i Zuckerman, B. (2014). Mobile and Interactive Media Use by Young Children: The Good, the Bad, and the Unknown. *Pediatrics Perspectives*, 135, 1-3.

Renninger, K. A. (1990). Children's play interest, representation, and activity. U R. Fivush i J. A. Hudson (Ur.), *Knowing and remembering in young children: Emory symposia in cognition* (Vol. 3, str. 127-165). New York: Cambridge University Press.

Renninger, K. A. (1992). Individual interest and development: Implications for theory and practice. U K. A. Renninger, S. Hidi i A. Krapp (Ur.), *The role of interest in learning and development* (str. 361-395). Hillsdale: Erlbaum.

Renninger, K. A. (2000). Individual interest and its implications for understanding intrinsic motivation. U C. Sansone i J. M. Harackiewicz (Ur.), *Intrinsic and extrinsic motivation: The search for optimal motivation and performance* (str. 373-404). New York: Academic Press.

Richler, J., Huerta, M., Bishop, S. L. i Lord, C. (2010). Developmental Trajectories of Restricted and Repetitive Behaviors and Interests in Children with Autism Spectrum Disorders. *Development and Psychopathology*, 22, 55-69.

Roberts, J. E., Price, J. i Malkin, C. (2007). Language and communication development in Down syndrome. *Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews*, 13, 26-35.

Roizen, N. J. (2002). Down syndrome. U M. L. Batshaw (Ur.), *Children with disabilities* (str. 361-376). Baltimore: Brookes.

Roopnarine, J. i Johnson, J. E. (1984). Socialization in an experimental mixed age program. *Developmental Psychology*, 20, 828-832.

- Selikowitz, M. (2008). *The facts: Down syndrome*. New York: Oxford University Press.
- Shields, A., Dickstein, S., Seifer, R., Giusti, L., Magee, K. D. i Spritz, B. (2010). Emotional Competence and Early School Adjustment: A Study of Preschoolers at Risk. *Early Education and Development, 12*, 73-96.
- Shriberg, L. D. i Widder, C. J. (1990). Speech and prosody characteristics of adults with mental retardation. *Journal of Speech and Hearing Research, 33*, 627-653.
- Soares, S. R., Templado, C., Blanco, J., Egozcue, J. i Vidal, F. (2001). Numerical chromosome abnormalities in the spermatozoa of the fathers of children with trisomy 21 of paternal origin: generalised tendency to meiotic non-disjunction. *Human Genetics, 108*, 134-139.
- Stoel-Gammon, C. (1980). Phonological analysis of four Down's syndrome children. *Applied Psycholinguistics, 1*, 31-48.
- Stuart, M. (1990). Factors influencing word recognition in pre-reading children. *British Journal of Psychology, 81*, 135-146.
- Tandon, P. S., Shou, C., Sallis, J. F., Cain, K. L., Frank, L. D. i Saelens, B. E. (2012). Home environment relationships with children's physical activity, sedentary time, and screen time by socioeconomic status. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity, 9*, 1-9.
- Tatković, N. i Baf, M. R. (2011). Računalno- komunikacijski izazov djeci predškolske dobi. *Informatologija, 44*, 27-30.
- Tougu, P., Tulviste, T. i Suits, K. (2014). Gender differences in the content of preschool children's recollections: A longitudinal study. *International Journal of Behavioral Development, 38*, 6, 563-569.
- Tracey, J. G. (2001). The Development of Structure of Interests in Children: Setting the Stage. *Journal of Vocational Behavior, 59*, 89-104.
- Werner, E. E. (1993). Risk, resilience and recovery: Perspectives from the Kauai Longitudinal Study. *Development and Psychopathology, 5*, 503-515.
- Wright, J.C., Huston, A.C., Vandewater, E.A., Bickham, D.S., Scantlin, R.M., Kotler, J.A., Caplovitz, A.G., Lee, J.H., Hofferth, S. i Finkelstein, J. (2001). American children's use of electronic media in 1997: A national survey. *Applied Developmental Psychology, 22*, 31-47.

Wuang, Y-P., Chiang, C-S., Su, C-Y. i Wang, C-C. (2011). Effectiveness of virtual reality using Wii gaming technology in children with Down syndrome. *Research in Developmental Disabilities*, 32, 312-321.

9. PRILOZI

Prilog 1

UPITNIK O INTERESIMA DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

Datum ispunjavanja upitnika: _____

Upitnik ispunjava (npr. djetetov otac, majka, baka ili sl.): _____

Datum rođenja djeteta: _____ Spol djeteta (zaokružite): M Ž

Obrazovanje majke (zaokružite): OŠ SSS VŠS/VSS/mag. mr.sc./dr.sc.

Obrazovanje oca (zaokružite): OŠ SSS VŠS/VSS/mag. mr.sc./dr.sc.

Živi li dijete u kućanstvu s oba roditelja? DA NE Broj osoba s kojima dijete živi u kućanstvu: _____

Broj braće i sestara: _____

Ima li dijete (ili je ranije imalo) neke razvojne teškoće ili značajne medicinske probleme? DA NE

➤ Ako DA, molimo navedite

koje: _____

Je li dijete (bilo) uključeno u neki oblik stručne podrške/terapije (npr. psiholog, logoped i sl.)? DA NE

➤ Ako DA, molimo navedite oblik terapije i koliko dugo je (bilo) uključeno:

	Uopće ga <u>ne</u> zanima	Uglavnom ga <u>ne</u> zanima	Ponekad ga zanima, a ponekad ne	Uglavnom ga zanima	Potpuno ga zanima
Fizičke igre (škakljanje, igra lovice, graničar i sl.)					
Crtanje					
Gledanje crtanih filmova					
Gledanje ostalih sadržaja na televiziji (filmovi, emisije i sl.)					
Puške, mačevi i pištolji					
Slikovnice					

Tableti/mobiteli/kompjuteri					
Figurice iz raznih filmova ili crtića (npr. Jurić, Ratovi zvijezda, Snježno kraljevstvo i sl.)					
Brojke i/ili slova					
Marke automobila					
Logotipovi					
Tramvaji, autobusi i/ili vlakovi					
Dinosauri					
Strani jezici					
Lutke ili plišane životinje					
Igre loptom					

Molimo upišite oznaku „X“ uz odgovor koji najbolje opisuje koliko je dijete zainteresirano za pojedine aktivnosti ili sadržaje:

- Koliko sati dnevno, u prosjeku, dijete gleda televiziju?
_____ sati

- Gleda li dijete sadržaje na televiziji na stranom jeziku koji nisu sinkronizirani na hrvatski jezik i/ili koji imaju subtitlove/prijevod ali ih dijete ne čita?

DA NE

➤ *Ako je odgovor DA, koliki postotak, od ukupnog sadržaja koje dijete gleda na televiziji, čine ti sadržaji na stranim jezicima:*

- 1) *Manje od 20%*
- 2) *Od 20% do 50%*
- 3) *Više od 50%*

- Koliko sati dnevno, u prosjeku, dijete koristi elektroničke uređaje kao što su tableti, pametni telefoni ili kompjuteri?
_____ sati

- Koliko sati dnevno, u prosjeku, dijete provede u igri na otvorenom (primjerice, park i sl.)?
_____ sati

- Navedite tri igračke s kojima se dijete najčešće igra (primjerice, lopta, figurice dinosaura, lego kockice i sl.):

1.

2.

3.

○ Navedite tri teme o kojima dijete najčešće razgovara:

1.

2.

3.

Molimo upišite oznaku „X“ uz onaj odgovor koji najbolje opisuje dijete:

	Nikad	Ponekad	Često	Uvijek
Pokazuje interes za nove igračke i aktivnosti.				
Voli dječje pjesmice i brojalice te ih lako pamti.				
Kad je na izletu, na ulici ili u parku, spontano primjećuje prisutne životinje.				
Spontano ponavlja fraze koje je čulo (npr. iz crtića ili reklame)				
Slaže igračke u niz.				
Oponaša drugu djecu.				
Poziva vršnjake u igru.				
Poziva odrasle u igru.				
Spontano slaže igračke ili druge stvari po boji ili obliku.				
Važno mu je da se neke dnevne aktivnosti ili igre obavljaju uvijek na isti način (primjerice, da ide u vrtić istim putem, da slaže igračke na isti način ili sl.).				
Lako započinje interakciju i igru s djetetom ili osobom koju je tek upoznao.				
Izbirljivo je u odabiru hrane.				
Pokazuje veći interes za predmete i igračke, negoli za prisutne osobe.				

Igra se istim igračkama (jedna ili dvije odabrane igračke), čak i ako su mu dostupne druge igračke.				
Pokazuje preosjetljivost na određene zvukove, dodire, mirise ili vidne podražaje.*				

➤ * Ako dijete (ponekad, često ili uvijek) pokazuje preosjetljivost na određene zvukove, dodire, mirise ili vidne podražaje, navedite primjer(e):

- Dijete se najviše voli igrati (zaokružite jedan odgovor):
 - a) Samo
 - b) S vršnjacima
 - c) S djecom mlađom od sebe
 - d) S djecom starijom od sebe ili s odraslima

- Kako biste okarakterizirali Vaše dijete kada je u društvu drugih osoba:
 - a) Sramežljivo („zatvoreno“)
 - b) Ekstrovertirano („otvoreno“)

- Kako dijete pretežno reagira kada ga se prekine usred aktivnosti ili igre (primjerice, usred igranja kompjuterske igrice)?
 - a) Plače, viče ili pruža fizički otpor (vidno je uznemireno)
 - b) Pokazuje negodovanje, ali ne plače, ne viče niti ne pruža fizički otpor
 - c) Lako prelazi na novu aktivnost

- Pokazuje li dijete izniman interes ili fascinaciju određenim predmetima koje smatrate neobičnim (npr. gumbići, konci, prijevozna sredstva, predmeti određenih boja i sl.) ? DA NE

Ako je odgovor DA, navedite vrstu predmeta: _____

- Posjeduje li dijete odlično činjenično znanje u određenom području interesa (npr. dinosauri, svemir, vrste životinja, crtići itd.)? DA NE

➤ Ako je odgovor DA, navedite područje zanimanja: _____

- Čini li vam se da dijete često priča o istoj temi? DA NE

➤ Ako je odgovor DA, navedite o kojoj temi je riječ: _____

- Skuplja li dijete određene predmete (npr. sličice, salvete, figurice, autiće, kamenčiće...)? DA NE

➤ Ako je odgovor DA, navedite koje predmete dijete skuplja: _____

Dodatna obrazloženja, napomene ili komentari:

Zahvaljujemo Vam na Vašem trudu i vremenu!